

השפעת עמותות וקבוצות של
נשים ערביות ויהודיות
על מהלכים שונים של חיים משותפים
בתוך העיר עכו

המרכז היהודי הערבי –אוניברסיטת חיפה

עכו כמרחב משותף

עכו כמרחב משותף

השפעת עמותות וקבוצות של נשים ערביות

ויהודיות על מהלכים שונים של חיים

משותפים בתוך העיר עכו

תפקידי עמותות וקבוצות נשים בקירוב לבבות בין העמים (עכו כדוגמא)

ד"ר ג'נאן פראג' פלאח

המכללה הערבית האקדמית לחינוך-ראש מחלקת מגדר

**How do mixed Arab and Jewish women's groups
and associations impact Jewish-Arab coexistence
in the city of Acre?**

Dr. Janan Faraj Falah

דברי פתיחה

ניהול עיר ויצירת פעילויות בה, הוא תפקיד מתפתח של החברה האזרחית, תפקיד ההולך ומתעצם ברבות הזמן. התחזקות זו של החברה האזרחית הינה חלק מתהליך של התחזקות הדמוקרטיזציה המקומית, מעורבות הציבור בעיצוב, ייצור המרחב האורבאני, ורצון לחזק את השקיפות במנהל הציבורי העירוני והארצי. במאה העשרים ואחד שהינה המאה של הערים, ישנה הנחה כי רוב אוכלוסיית העולם תתגורר בעיר. והשאלה הנשאלת בעקבות כך, איך לחזק את העמידות של הערים הגדולות והבינוניות, ואיך להבטיח שיתוף והשתתפות אפקטיבי של אוכלוסיות מגוונות בפיתוח העיר בכדי להפוך אותה לעיר בריאה, בה האנשים חיים בשלווה וממתנים או מסדירים את הקונפליקטים ביניהם. האתגר הינו בהקשר של הסדר היחסים בין קהילות שביניהם קיימות מחלוקות רבות ושסעים על רקע שיוך לאומי, אתני, תרבות ומעמדי. ערים אלה שלפעמים מעורבות בשסעים עם מרכיבים ארציים ובמרכיבים עירוניים מחייבים ערנות מיוחדת של החברה האזרחית. חיזוק החברה האזרחית בעיר, ובניית שיתופי פעולה בין הנהגת העיר לבין הנהגת החברה האזרחית הינה מתכון יעיל להסדרת קונפליקטים ומיתון בין קבוצות אוכלוסייה שביניהם קיים קונפליקט מובנה. בישראל קיימים מספר ערים בכלל זה שלפעמים מתנוססת בהם הקונפליקטים על רקע שיוך לאומי, בין ערבים ליהודים, עד כדי הידרדרות לאלימות פיסית. אירועים מעין אלה גם התרחשו בעכו כגון האירוע שהתרחש בשנת 2008, ביום כיפורים. לכן, הצמחה וחיזוק החברה האזרחית המשותפת הכוללת חברים ונציגים מקבוצות אוכלוסייה שונות בעיר, שביניהן קיים שסע אתנו-לאומי, המקבל ביטוי בהפרדה מרחבית ומבנה המעמדי בעיר, הינה אסטרטגיה עירונית שכל מדינה או עיר נדרשת לחזק אותה. במצב שבו יש התארגנות של קבוצות אוכלוסייה מלמטה שאכפת להם מהעיר, ושהן שייכות לבני עדות, קבוצות לאומיות ומעמדיות שונות, העידוד של המוסדות המנהלים את העיר להתארגנויות של החברה האזרחית רצוי להיות גדול, והם לא צריכים לראות בהתארגנויות אלה כתחרות.

במסגרת תפיסה זו בא חיבור זה העוסק ב"השפעת עמותות וקבוצות של נשים ערביות ויהודיות על מהלכים שונים של חיים משותפים בתוך העיר עכו". את החיבור ערכה ד"ר ג'ינאן פראג' פלאח שהיא עמית מחקר של המרכז היהודי-ערבי, מרצה במכללה הערבית האקדמית לחינוך-ראש מחלקת מגדר, וגם פעילה חברתית בעכו. מחקר זה הינו חלק מפרויקט של "פיתוח עכו כמרחב ציבורי שוויוני מכליל ומשותף" שהמרכז היהודי-ערבי באוניברסיטת חיפה עיצב, גיבש ושיתף גורמים נוספים ובראשם העירייה. מטרת פרויקט זה לזהות ולהעצים את הרב תרבותיות של העיר

עכו, לחזק את החיי המשותפים בין יהודים לערבים בעיר, לתרום לשגשוגה ומשיכת אוכלוסייה ופעילות כלכלית אליה מחד, ויצירת מרחבי אימון בין הקהילות הן בשכונות וגם במרחב הציבורי בעיר ובינה לבין היישובים הסובבים אותה מזינים אותה ונשענים עליה.

בחיבור זה, שהינו מחקר פיילוט, עוסקת דר' ג'נאן בקבוצת אוכלוסייה של הנשים שיש להן תפקיד בעיצוב המרחב הציבורי בעיר, למרות שהן קבוצות מוחלשות בגלל גורמים שונים שאין המקום לדון בהן בפתיח זה. אך התארגנות של קבוצות נשים בעיר, וכניסתן לפעולה בכדי ליצר גם שיח וגם עשייה בשטח של שיתוף בין נשים ערביות ויהודיות במטרה לומר לציבור בכלל ובעכו בפרט, שאפשר אחרת ושניתן למתן קונפליקטים ולחלוק מחלקות ולהסדיר אותן על ידי יצירת קואליציות נכונות סביב אינטרסים משותפים. המחקר משתמש בשיטה מחקר כמותית, אך מוגבל מבחינת המדגם שהוא מציג, בנוסף החוקרת הלכה בגישת "החוקרת כשחקנית" בהיותה גם פעילה חברתית, עם זאת המחקר תורם רבות להבנת תהליכים המתרחשים בעכו, ממפה לנו דוגמא פעילות של נשים הפועלים בכדי לפתח ולחזק את המרחב המשותף שלהם.

בעכו קיימות כמאה עמותות פעילות בעיר בתחומים שונים שחלקן עוסקות בסוגיות הקשורות לחברה הערבית, אחרות לחברה היהודית ואחרות עוסקות בחיים המשותפים כגון אלה שחקרה אותן במחקר זה דר' ג'נאן. אנו במרכז היהודי ערבי רוצים להודות לדר' ג'נאן על חיבור זה, וננסה להמשיך לפעול לחיזוק החברה האזרחית בעיר והגברת שיתופי הפעולה בינה לבין העירייה לקראת חיזוק החיי המשותפים בעיר, וננסה לקדם קואליציה של החברה האזרחית בעיר, במקביל לחיזוק ופיתוח "האזרחות העכואית" במטרה להגביר את המועברות הנושבים ביצירה והניכוס של המרחב הציבורי תוך מימוש התפיסה של מעבר "מגב אל גב", למצב של "פנים מול פנים", ביחסים בין הקהילות והעמותות השונות, והעיר עכו תראה בפיתוח החברה האזרחית בה כאסטרטגיה של צמיחה ופיתוח עירוני על תפיסה זאת. בהזדמנות זו אני מבקש להודות לקרן פרידריך אברט ולגב' רעיה שטראוס על השתתפות במימון מחקר זה, כך שללא תרומתן הנדיבה חיבור זה לא היה רואה אור.

פרופ' ראסם ח'מאיסי

ראש המרכז יהודי ערבי

תקציר

המונח עיר מעורבת בהקשר הישראלי מתייחס לרוב לעיר שבה חיים יהודים וערבים אך עדיין ישנה הפרדה בין יהודים ליהודים הבאים ממוצא וממעמד חברתי וכלכלי שונים (פנסטר ויעקובי, 2006, ע' 45). עכו היא אחת הערים המעורבות בישראל אשר גרים בה יהודים וערבים בשכונות נפרדות וישנה שכונה אחת שהינה מעורבת, יחד עם זאת ברוב הבניינים -רבי הקומות גרים משפחות יהודיות וערביות.

בערב יום כיפור ב 2008, התרחשו בעכו מהומות ומקרי אלימות בין ערבים ליהודים, דבר שהשפיע רבות על תושבי העיר משני המגזרים.

מטרת מחקר זה היא לבדוק תרומתן של קבוצות נשים מעורבות (ערביות ויהודיות) על היחסים בין שני העמים בחיי היומיום ובבניית עתיד משותף. כנגזרת ממטרת המחקר, שאלות המחקר הן: האם עמותות וקבוצות של נשים ערביות ויהודיות יכולות להשפיע על הדעות הפוליטיות של האנשים במקום פעילותיהן, בכך שיבנה רצון והליך לחיים משותפים ביומיום ובעתיד? האם יש הבדל בין עמותות נשים ועמותות גברים? והאם ישנה השפעה דומה לעמותות הבלתי מעורבות כלומר יהודיות בלבד או ערביות בלבד?

לצורך חקר הנושא נעשה שימוש בפרדיגמה הכמותית. הנתונים נאספו בעזרת שאלון ייעודי שנבנה ע"י החוקרת. במדגם השתתפו 39 נשים, אשר 32 מהן גרות בעכו ו7 נולדו בעכו ולאחרונה עברו לגור בסביבת העיר. במדגם השתתפו נשים השייכות לקבוצות מעורבות מעכו כגון עמותת חזון נשות עכו, האינרוויל, נשים ברב תרבותי, נשות העסקים ונעמ"ת.

ממצאי המחקר העלו נתונים מעניינים, שהעיקריים מבניהם הם, שעמותות מעורבות תורמות לגיבוש עמדות ודעות פוליטיות כלפי האחר ומשפיעות על הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי

מאבקים. בנוסף, נמצא כי לשייכות דתית או להשכלה אין השפעה על תפיסת עמדות חיוביות כלפי האחר.

ישנו צורך במחקר עתידי שיבדוק את ההבדלים בין ההשפעה שיש לקבוצות נשים מעורבות (ערביות ויהודיות) ולקבוצות גברים (ערבים ויהודים) מעורבות על היחסים בין שני העמים בחיי היומיום ובבניית עתיד משותף.

תוכן עניינים

8	מבוא
10	סקירת ספרות
10	מודל העיר המעורבת בישראל
13	ההפרדה בעיר מעורבת
16	מתיישבים בעיר
19	מודלים של מפגשים בין קבוצות בקונפליקט
22	נשים כמקדמות תהליכים חברתיים ושלו
27	מטרת ושאלת המחקר
27	מתודולוגיה
30	ממצאים
54	דיון וסיכום
60	ביבליוגרפיה
63	נספחים

רשימת לוחות

- לוח 1 - תיאור הנשים המשתתפות במחקר לפי משתנים אישיים 30
- לוח 2 - התפלגות תשובות המשתתפות במחקר לפי מגורם מגורים ומעורבות 31
- לוח 3 - התפלגות תשובות המשתתפות לפי חברותן בעמותות ואופי העמותות בעבר 32
- לוח 4 - התפלגות תשובות המשתתפות לפי חברותן בעמותות ואופי העמותות כיום 35
- לוח 5 - מטרת העמותות שהמשתתפות חברות בהן 37
- לוח 6 - סוגי הפעילות של העמותות שהמשתתפות חברות בהן 40
- לוח 7 - ממוצעים וסטיות תקן בעמדות כלליות של המשתתפות על פי השתייכותם הדתית, ערך מבחן F להבדל ביניהם 43
- לוח 8 - ממוצעים וסטיות תקן בעמדות כלליות של המשתתפות על פי השכלתן, ערך מבחן F להבדל ביניהם 45
- לוח 9 - ממוצעים וסטיות תקן לעמדות כלליות של המשתתפות על פי מקום העבודה אם עובדים בו בני שני העמים ערבים ויהודים, ערך מבחן t להבדל ביניהם 47
- לוח 10 - ממוצעים וסטיות תקן לעמדות כלליות של המשתתפות על פי אם ההורים של המשתתפות היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים, ערך מבחן t להבדל ביניהם 48

רשימת גרפים

- 40 גרף 1 -מטרות העמותות
- 45 גרף 2 עמדות כלליות על פי שייכות דתית
- 46 גרף 3 - עמדות כלליות על פי עמדות כלליות על פי ההשכלה
- גרף 4 -עמדות כלליות של המשתתפות על פי מקום העבודה אם עובדים
- 47 בו בני שני העמים ערבים ויהודים
- גרף 5 -עמדות כלליות של המשתתפות על פי אם ההורים של המשתתפות
- 49 היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים ערבים

מבוא

אזור הצפון הוא אזור מעורב ופלורליסטי מבחינה לאומית ומבחינה דתית. באזור גרים ערבים ויהודים בישובים צמודים או מעורבים כגון עכו וחיפה. בניינים רבים ובתים משותפים רבים מאוכלסים ע"י בני שני העמים. וכידוע אנחנו גם גרים מבחינה אסטרטגית באזור עימות. מדינת ישראל מורכבת מעמים ודתות שונים ומוקפת במדינות שחלקן ביחסים טובים עמה וחלקן הגדול לא.

ההיסטוריה של הדיון בסוגיית העיר המעורבת התפתחה בארבעה שלבים: השלב הראשון החל בשנת 1937 עם פרסום דו"ח ועדת אפל באותה שנה, ועדה שהוקמה בעקבות אירועי המרד הערבי. השלב השני היה בתקופת המנדט הבריטי ואז נתפסה העיר המעורבת כגורם לעיכוב השלטון העצמי היהודי. השלב השלישי היה לאחר קום המדינה בשנת 1948, דאז השיח התמקד בכינון הערים הערביות והפיכתן לערים עבריות. והשלב האחרון התגבש לאחר אירועי אוקטובר 2000 ועלייתו של דור משכילים ערבים שדרש את זכויותיו ועליית המודעות אצל הציבור היהודי לקיומן הטבעי של הערים המעורבות, הכולל הצבת שילוט גם בשפה הערבית ונתינת יותר זכויות למיעוט הערבי באותן ערים.

עכו היא אחת הערים המעורבות בישראל אשר מתגוררים בה יהודים וערבים בשכונות נפרדות ובנוסף לכך ישנה שכונה אחת בעיר שהיא מעורבת. לעיר לאורך הזמן לא הייתה היסטוריה של אלימות בקרב שתי הקבוצות האתניות (הקבוצה הדומיננטית היהודית והקבוצה החלשה של הערבים המהווים כ-30%). דבר זה השתנה בשנת 2008 בערב יום הכיפור כאשר התרחשו מהומות אלימות בין שתי הקבוצות, מצב שהביא להגברת נוכחותם של כוחות הביטחון בתוך העיר. אירועי אלימות אלו השפיעו על תושבים רבים בעיר מבני שני העמים, וההשפעה הייתה על מבוגרים ועל ילדים, על פשוטי האנשים ועל המשכילים כאחת.

נעשו ניסיונות רבים לפתרון הסכסוך וחלק מהניסיונות למציאת פתרון נעשו ע"י מעורבותן של נשים כאשר היה ניסיון בקרב עמותות וקבוצות מעורבות (נשים ערביות ויהודיות) לגשר ולמצוא פתרון לסכסוך.

מחקר זה הוא חלק מסדרת מחקרים אשר מטרתם להעמיק את הידע בנושא תפקיד הנשים בפתרון סכסוכים וקונפליקטים בין קבוצות שונות.

מחקר זה בודק את תפקידי עמותות הנשים המעורבות (ערביות ויהודיות) בפתרון סכסוכים אישיים ומדיניים והשפעת הנשים החברות בעמותה/קבוצה על הדעות הפוליטיות והלאומיות.

א. סקירת ספרות

1.א. מודל הערים המעורבות בישראל

בפרק זה ברצוני לדון במודל העיר המעורבת תוך השוואה לערים מעורבות אחרות בעולם. אני אתמקד במודל הקיים בישראל. במהלך הפרק אציג הגדרות מגוונות של עיר מעורבת .

עיר מעורבת היא עיר אשר בה חיות זו לצד זו לפחות שתי קבוצות אתניות הבאות מרקע ומתרבות לשוניות או דתיות שונים. המונח בשימוש בעיקר בהתייחס לארצות שבהן חיות קבוצות הנוטות לשמור על הפרדה זו מזו (מרצון או מכורח), ולכן עיר שבה חיים תושבים משתי הקבוצות היא תופעה חריגה שיוצרת בעיות ואתגרים מיוחדים.

החוקרים הירש, ומגרוד וחסון (2000) מציינים כי אזור חצוי הוא אזור שקיים בו קיטוב משמעותי בין הקהילות השונות המתגוררות בו. המאפיינים הקוטביים עשויים להיות לאומיים, דתיים, אתניים או אחרים. החוקרים נותנים את הערים בריסל, בוסניה, צפון אירלנד וירושלים כדוגמאות לערים שבהן מתגוררות מספר קהילות במרחב משותף. קיים שוני בולט בין בוסניה, צפון אירלנד וירושלים לבין בריסל. בשלושת המרחבים הראשונים אפשר לאפיין את העימות בצורה ברורה כסכסוך לאומי דתי, אך לא כך הדבר ביחס לבריסל, שהסכסוך בה הוא לשוני-תרבותי בעיקרו (הירש, ומגרוד וחסון, 2000, עמ' 2).

גם פרופ' מירון בנבנישתי התייחס לסוגיה זו בכנס ערים מעורבות (2012) כשהגדיר ערים מעורבות כרצף של ערים החצויות פיזית כתוצאה מקונפליקט אלים, ערים חצויות בגבולות "רכים", ערים "מעורבות" הנתונות לדומיננטיות תרבותית-פוליטית באמצעות עריצות הרוב, ערים שבהן שורר שלטון נטול קונצנזוס, וערים שבהן מתנהל הליך שלטוני הזוכה לגיטימיות. הערים בלפסט, ניקוסיה, סרייבו, מוסטר, ירושלים, בירות, קייפטאון, בריסל, מונטריאול, בגדד ועוד, ניצבות בנקודות שונות על הרצף שבין ערים מעורבות לערים שסועות.

לדוגמא, צפון אירלנד הייתה עדה לסכסוך עקוב מדם בין הקתולים (האירים) ופרוטסטנטים (האנגלים). העיר בלפסט היא דוגמא מובהקת לעיר מעורבת שלאורך חלק גדול מתולדותיה התייסרה בשל החלוקה המגזרית בין קתולים ופרוטסטנטים, ונפגעה קשה בתקופת "הצרות" בין שנות השישים לשנות התשעים של המאה ה-20. כיום לאחר ההסדר החדש בצפון אירלנד בין בריטניה לאירלנד מיום 12.1.1998, שנקרא "הסכם יום שישי הטוב" (או "הסכם בלפסט"), הסתיים הסכסוך (הירש, ומגרוד וחסון, 2000, עמ' 11-13).

בישראל המונח עיר מעורבת מתייחס לרוב לעיר שבה חיים יהודים וערבים, אך עדיין ישנה גם עוד הפרדה בין יהודים ליהודים הבאים ממוצא וממעמד חברתי וכלכלי שונים. ברוב היישובים בישראל אפשר לאפיין את האוכלוסייה כיהודית או כערבית, ולפעמים יש אפילו הפרדה פנימית בתוך הקהילות בין תת-קבוצות שונות (פנסטר ויעקובי, 2006, עמ' 45-48). ההפרדה נובעת מכמה סיבות: אורח חיים שונה במידה משמעותית, מתח בין הקהילות עקב הסכסוך הערבי-ישראלי, וגם מדיניות מכוונת (אם כי לא רשמית) של רשויות המדינה שמעודדת הפרדה בין הקהילות.

בכל אחת מהערים המעורבות רוב האוכלוסייה היא יהודית, ושיעור הערבים בין תושבי העיר נע בין אחוזים בודדים לשליש מהתושבים. בתקופת השלטון של הבריטים היה המצב שונה, ברוב הערים האוכלוסייה הייתה ערבית ובכמה מהן כמעט שלא הייתה אוכלוסייה יהודית. השינוי בהרכב האוכלוסייה קרה בעקבות הנטישה ההמונית של התושבים הערבים במהלך מלחמת העצמאות מחד, ויישוב עולים חדשים בערים האלה לאחר קום מדינת ישראל מאידך (יעקובי, 2006, עמ' 34).

בשנים האחרונות הוקמו ערים מעורבות חדשות, בעיקר בצפון הארץ, עקב החמרת מצוקת הדיור ביישובים הערביים ותהליכי העיור המתחוללים במגזר הערבי המביאים להגירה פנימית של הערבים לערים יהודיות חדשות שנבנו במהלך שנות ה-60 בסמוך ליישובים ערביים. בעיר עכו כ-67% מתושבי העיר הם יהודים, כ-27% הם ערבים, והיתר הם בני לאומים

אחרים. בזמן המנדט הבריטי היו רוב תושבי העיר ערבים, אך הייתה בה קהילה יהודית קטנה וגם קהילות קטנות של בני לאומים אחרים. בעקבות מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל, השתנה הרכב האוכלוסייה אך עדיין נשאר בה מיעוט ערבי גדול. בשנים האחרונות גדל שיעור הערבים בעיר עקב הגירה של יהודים ממנה ליישובים מבוססים יותר מבחינה כלכלית, ובגלל הריבוי הטבעי הגבוה יחסית אצל האוכלוסייה הערבית. בהתאם לסקר שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2004 נראה כי בחמש ערים מעורבות חיים כ-10% מכלל אזרחי ישראל הערבים (למ"ס 2004), ובעיר עכו כ-74.1% מכלל אזרחיה הם יהודים ו-25.9% הם ערבים (שם, שם, עמ' 42).

מבחינה היסטורית, התפתח הדיון בסוגיית הערים המעורבות בארבעה שלבים: השלב הראשון היה בשנת 1937 לאחר התרחשותן של אירועי המרד הערבי ולאחר פרסום דו"ח ועדת אפל באותה שנה. הדו"ח תיאר את החלוקה הטריטוריאלית בין היהודים לערבים, וציין כי בערים כמו חיפה, צפת, טבריה ועכו, לא ניתן לעשות הפרדה מוחלטת ולכן הו יישארו מעורבות ויישארו תחת השלטון הבריטי בשלב זה. השלב השני היה בתקופת המנדט הבריטי בתקופת שיח הליברלי הציוני בשנת 1943, אז נתפסה העיר המעורבת כגורם לעיכוב השלטון העצמי היהודי. השלב השלישי היה לאחר קום המדינה בשנת 1948; אז השיח התמקד בכינון הערים הערביות

והפיכתן לערים עבריות, כדוגמת העיר יפו שסופחה לת"א. השלב האחרון החל לאחר אירועי אוקטובר 2000 ועלייתו של דור משכילים ערבים, הדורש את זכויותיו ועליית מודעותו של הציבור היהודי לקיומן הטבעי של הערים המעורבות. דרישות הכוללת הצבת שילוט גם בשפה הערבית ונתינת יותר זכויות למיעוט הערבי בערים אלו. כיום ישנה שדולה בכנסת אשר הוקמה למען הטיפול בענייני הערים המעורבות, שעמדה בראשותה נאדיה חלו

(2006), אך גם כעבור 63 שנות קיום של המדינה, טרם הגיע המצב הזה לידי פתרון וסביר להניח שקשה יהיה להגיע לפתרון מהרבה סיבות (שם, שם, עמ' 51).

לסיכום, ניכר כי לעיר המעורבת יש הגדרות שונות אבל הן דומות מבחינת תוכן, כך שהגדרה הממצה של עיר מעורבת היא: אזור חצוי שקיים בו קיטוב משמעותי בין הקהילות השונות המתגוררות בו. המאפיינים הקוטביים עשויים להיות לאומיים, דתיים, אתניים או אחרים.

2.א. הפרדה בעיר המעורבת

פרק זה של המחקר יתמקד בנושא הבנייה בתוך הערים המעורבות, שהוא אחד המאפיינים הבולטים בהתהוותה של העיר המעורבת במדינת ישראל. למרחב העירוני תפקיד חשוב בהתהוותה של העיר המעורבת.

בניית חומות היה מאפיין בולט בבניה הישראלית בשנות החמישים והשישים, כאשר מטרים ספורים בלבד מעמדות הירדנים, קרוב לקו הגבול, נבנו שיכונים ביטחוניים שהפכו במהירות את ירושלים לחומה בצורה מול אויבי ישראל. מדובר במצב אורבאני בו חולקות לפחות שתי קבוצות אתניות/לאומיות מתחרות את אותו תחום שיפוט. יש כאלה שטענו כי פסיפס המגורים (residential mosaic) במרחב העירוני נע על רצף בין הפרדה מוחלטת לעירוב מוחלט. הנוף הישראלי משתנה מיום ליום לאור ההפרדה בין הקבוצות האתניות הגרות באותו מקום או מרחב, כמו בעיר המעורבת אשר חיים בה יהודים וערבים, יהודים יוצאי עדות המערב ויהודים יוצאי עדות המזרח, בין אשכנזים לספרדים, בין שכבה ענייה לשכבה עשירה, באזורים שונים בארץ בונים כעת שכונות מגורים אשר מפרידים אותה בחומות וקירות בטון גבוהות, ובכך הם מבצעים הפרדה מוחלטת בין הקבוצה החיה בחלק מסוים מהעיר לשאר העיר.

בעיר עכו התופעה של הפרדה בין תושבי העיר כבר ידועה זה מכבר, כאשר כבר בשנות השבעים התחילו להפריד בין היהודים והערבים, ולאט לאט עם הזמן התחילו לעשות הפרדה בין היהודים בעלי מעמד חברתי וכלכלי

גבוה לבין יהודים ממעמד הביניים והשכבות החלשות. בשנים האחרונות ישנן יוזמות של אנשי הון חזקים אשר מנסים לנצל את הפוטנציאל הכלכלי שלהם כדי לבנות מקומות מגורים אשר יועדו מלכתחילה לאנשים בעלי מעמד חברתי גבוה, תוך כדי בניית חומות הפרדה לשכונות אלה על מנת לבדוד אותם משאר העיר. גם בעיר עכו ישנן קבוצות חזקות כאלה, אשר בונות כעת את שכונת נווה ים שכל כולה יועדה לבעלי המעמד הגבוה. גדרות ההפרדה אשר ממוקמות במקומות שונים בארץ הן ביטוי ישיר לבעיות חברתיות, פוליטיות ותכנוניות שונות. בניית הגדרות יכולה להחריף ולהגדיל את הפער בין השכבות השונות ובין קבוצות התושבים השונות. מי שחי בתוך השכונה המגודרת הוא מנותק ומרוחק מהמציאות הקשה שחיים בה שאר תושבי העיר. למעשה גדר ההפרדה הוא מעשה מרחבי כפוי ותכנון חד צדדי המביא בחשבון רק את האינטרסים של בעלי הכוח והשליטה והממון. כמו כן, הגדר הופכת את ההפרדה המרחבית למטרה בפני עצמה ויוצרת מרחב חדש המתאים רק לחזקים (יעקובי, כהן, 2007, עמ' 25-21).

תופעה זאת מאיימת להתפשט לכל אזורי הארץ, וככל שהפערים הכלכליים הולכים וגדלים בין התושבים, כך יתרחב היקפה של תופעה זו. ההפרדה איננה מהווה רק פגיעה חברתית ורגשית בתושבים, היא אף מהווה פגיעה בזכויות של אזרחי העיר, ופגיעה בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו המקדש את זכות השוויון כזכות חוקתית על חוקית. תומכי ההפרדה מגנים על טענתם בכך שהגדר היא אמצעי למיגור הפשיעה, זאת במקום לחכות למשטרה עד שתעשה את העבודה שלה, והם טוענים שזה ניסיון לשמור על משפחותיהם בכל אמצעי, במיוחד לאור ריבוי מעשי הגניבה והביזה אשר סבלו מהם משפחות רבות בעקבות הפריצות המתרחשות בסביבות כאלה ועקב הסכנה הנשקפת לחייהם ורכושם, והם רוצים למנוע בכל דרך אפשרית המשך מצב הזה. ואילו מאידך, השכנים שמעמדם הסוציו-אקונומי נמוך טוענים שזו פגיעה קשה בהם, כי ילדיהם מרגישים פחותים מילדים הגרים בשכונות המגודרות בתוך העיר.

אחת הדוגמאות הבולטות להפרדה בתוך העיר המעורבת היא בעיר רמלה. בשנת 1995 הוקמה שכונת גני-דן במערב רמלה ונבנתה מסביב לה חומה בגובה של שלושה וחצי מטרים אשר הפרידה אותה משכונת ג'ואריש ושכונות המיעוטים הסמוכות. מצב ההפרדה ברמלה החל כבר בשנות השמונים כאשר גם הציבור היהודי בעיר וגם הרשות המקומית וגם הקבלנים הפרטיים התחילו להימנע ממכירת בתים לערבים, וניסו לבודד את עצמם מהאוכלוסייה הערבית וליצור הפרדה בלתי נראית בין שתי האוכלוסיות, עד שזה הגיע להפרדה ישירה כאשר נבנתה חומה זו בשנת 1995 בין שתי השכונות, כאשר ממדי הפשע בשכונות הערביות הגיעו לממדים מאוד גבוהים שקשה להשתלט עליהם וזה גרם להגירה של האוכלוסייה היהודית מהעיר. על מנת למנוע הגירת התושבים היהודים הצטרכו אז לעשות את ההפרדה (שם, שם, עמ' 27-31).

בעיני התושבים היהודים החומות סיפקו בעיקר בתחושת הגנה מפני העבריינים והנרקומנים. גם הקבלנים הפרטיים הבונים בעיר היה להם חלק לא מבוטל בקידום בניית החומות להבטחת הכנסותיהם ורווחיהם, כי במידה ולא היו מבטיחים ביטחון במקום מגורים זה לא היו מצליחים למכור ולא היו בונים בכלל. ובנוסף, אי המכירה לערבים זה חלק מהבאת הלקוחות היהודים ומחיזוק ההתיישבות היהודית בערים המעורבות. דוגמא נוספת לעניין הזה היא חומת ההפרדה אשר מפרידה בין העיר קיסריה לבין הכפר ג'סר אל-זרקא שם נסללה ממזרח לכביש החוף סוללת חול אשר הפרידה בין הכפר ג'סר אל-זרקא לבין העיר קיסריה, כאשר חומה זו מגלמת בתוכה הרבה תכונות ומטרות משתי עולמות שונים אצל שתי שכבות שגרות זו ליד זו. אך מודל זה לא הצליח, כי למרות שהקבוצה החלשה ניסתה להגיע לרמה של הקבוצה החזקה, ולמרות שהאדריכלים של קיסריה חיפשו אותנטיות ים-תיכונית ותושבי הכפר רצו להידמות ליהודים, אך עדיין הפרידו ביניהם הפערים החברתיים והפחד נשאר, כך שהסוללה הזו לא בדיוק נתנה את המענה למצוקה (שם, שם, עמ' 41).

לסיכום, השימוש בחומה כחלק מהבנייה העירונית העיר מעורבת לטובת חיזוק תחושת הביטחון ובידול האתניות היהודית מהאתניות הערבית לא

קצר הצלחה למרות הניסיון הן של השלטון והן של היזמים בהצגת החומה כאמצעי הגנה.

א.3. מתיישבים בעיר

בפרק זה יוצג מרקם החיים בעיר עכו תוך התייחסות להתפתחות המרקם של תושבי העיר בסדר כרונולוגי.

לפני מלחמת 1948, מנתה אוכלוסיית העיר כ- 15,000 נפש (לוריא, 2000 בתוך בן שטרית, 2011, עמ' 8). לפי פרסומי הלמ"ס, בשנת 1948 היו בעיר 4 אלפים תושבים, מתוכם כ- 900 יהודים. בעשורים הראשונים של קום המדינה הופנו לעכו עולים רבים. בשנת 1955, מנתה אוכלוסיית עכו 19.2 אלף תושבים, מתוכם כ- 5 אלפים ערבים. אוכלוסיית העיר המשיכה לגדול. איור מספר 1 מציג את השינויים באוכלוסיית העיר בין השנים 1961 ו-2008. בשנת 1961 מנתה אוכלוסיית העיר 24.2 אלף תושבים, כאשר אחוז התושבים הערבים עמד על 25%. בשני העשורים העוקבים המשיכה האוכלוסייה היהודית בעיר לגדול. בשנת 1983 מנתה אוכלוסיית עכו כ- 36.4 אלף תושבים, כאשר אחוז הערבים עמד על 21%. בשנת 1995 הגיעה אוכלוסיית העיר ל- 45.1 אלף תושבים. האוכלוסייה הערבית שבה לגדול והיוותה אז כ- 25% מתושבי העיר. בין השנים 1995 ל-2006, הצטמצמה האוכלוסייה היהודית בעיר (בן שטרית, 2011, עמ' 7-9). האתניות והגיוון שבעיר עכו נותנים לה גוון של חיים משותפים, אך מאידך משתקף הפער הגדול בין התרבויות השונות, בין האוכלוסיות השונות, הבדלי המחשבה, ההבדל בחינוך, אשר מחד יכולים להביא לתחרות של מי יותר טוב מהשני, אך במציאות ובפועל הם תורמים להעמקת הפער הקיים, כאשר קבוצה נחשבת שעדיפה על רעותה והיא ממשיכה להיתפס כמשהו דגול בזמן שהקבוצה השנייה מרגישה פחותה במעמד וזה מביא לגידול ממדי העוני והפשע בקרב קבוצה זו.

להלן אנסה לתאר את מרקם האתניות של העיר, תחילה מלפני קום המדינה. ההיסטוריון לוריא בספרו "עכו עיר החומות, יהודים בין ערבים,

ערבים בין יהודים" סוקר את תולדות העיר עכו ומדגיש את דו-הקיום ויחסי הכבוד שנשמרו בעיר בין ערבים ליהודים, אשר אפשרו את רציפות היישוב היהודי בעכו גם בתקופות סוערות. בסוף המאה ה-19 הייתה בעכו קהילה יהודית ספרדית קטנה. ערבית הייתה השפה שדיברו אותה ביומיום, בה דיברו ובה ניהלו את קשריהם עם שכניהם בעיר העתיקה.

מסורת הדו-קיום סללה את הדרך לקליטתם של בני העדה האשכנזית בשנות העשרים של המאה ה-20. יהודים מרוסיה ופולין, וגם מסלוניקי ובולגריה, נקלטו בעכו. הדייגים הערבים לא מנעו מקבוצות של דייגים יהודים להצטרף לענף הדייג. להיפך, הם חלקו אתם את ימי ושטחי הדייג. לפי לוריא (2000, עמ' 11), עד אוגוסט 1929 חיו בעכו הערבית כ-800 יהודים, שהיו כ-10% מהאוכלוסייה הערבית שמנתה אז כ-8,000 נפש. מאורעות 1936-1939 גרמו לטלטלה. רוב היהודים עזבו את העיר, אבל נותר בה קומץ קטן של משפחות יהודיות (לוריא, 2000, עמ' 1)

לאחר קום המדינה בשנת 1948, רוב האוכלוסייה הערבית המקורית של העיר עזבה אותה. בעיר העתיקה נשארו כ-3,000 נפש. בתחילת שנות ה-50 יושבו במבנים שהתפנו מדייריהם בעיר העתיקה עולים יהודים מארצות המזרח. לפי עדויות שונות, בעיר נמשכת המורשת של סובלנות בין יהודים לערבים. עכו קיבלה את מגן הסובלנות בשנת 1986 Torstrick (2000, עמ' 8 בתוך: בן שטרית, 2011). אלפנדרי ובירומי-קנדלפת (2006) הגדירו את החיים המשותפים של יהודים וערבים בעכו כהצלחה יחסית, כאשר ההסבר להצלחה נעוץ ביצירת ממשק בין אוכלוסיות חזקות של המעמד הבינוני והגבוה של שתי הקבוצות האתניות. אף על פי שעכו נחשבה למודל של הצלחה יחסית של חיי דו-קיום, תועדו בה מקרים אחדים של התנגשויות קשות ואלימות בין יהודים לערבים על רקע לאומני עוד לפני שנות ה-80.

בן שטרית (2011) מציינת כי שכונת וולפסון בעכו שנבחרה כשכונה שיערך בה ניסיון ליצור אינטגרציה מכוונת בין שתי האוכלוסיות, והיא יכולה לשמש כחקר אירוע ליחסים בין יהודים וערבים בעכו. השכונה יועדה

במקור לאוכלוסייה יהודית. כאשר הוקמה בתחילת שנות ה-60 היא נבנתה בסטנדרט גבוה מהמקובל. הדירות המרווחות של השכונה ומיקומה המרכזי משכו אליה את האליטה של העיר (Torstrick, 2000), עמ' 131 - 133 מתוך: בן שטרית, 2011). בשנת 1965 התמוטט בית בעיר העתיקה על יושביו ואחד מהדיירים נהרג. העירייה נאלצה לפתור את בעיית הדיור של הדיירים בבתים המסוכנים. התקבלה החלטה להעביר 40 משפחות ערביות לדירות בשכונת וולפסון. המשפחות המועברות נבחרו בקפידה, ונבחרו רק אנשי המעמד הבינוני או בעלי מקצועות חופשיים. הדירות שהתפנו בעיר העתיקה שימשו לאכלוס המפונים מהמבנים המסוכנים.

שני מחקרים מקיפים אודות יחסי השכנות בין יהודים לערבים נערכו בשכונת וולפסון במהלך השנים. המחקר הראשון, נערך במהלך שנות ה-80 על ידי דויטש ואביצור וממצאיו היו אופטימיים. המחקר השני נערך על ידי Torstrick ב-1989, וממצאיו מדווחים על המתח האתני שנוצר בשכונה. מותר לציין שהיחסים בשכונה נותרו כמו שהן עד תחילת שנות ה-2000. בשנת 2006 אירועי האלימות שהתרחשו בשכונת וולפסון העלו אותה לסדר היום של וועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת. הדיון בוועדה הוקדש לשכונת וולפסון ולמתיחות השוררת בה (טל, 2006). מספר גורמים חברו להם יחדיו כדי להחריף את המצב בשכונת וולפסון. הראשון, עזיבתה של האוכלוסייה המבוססת המאופיינת בסובלנות חברתית גבוהה יותר. השני, כניסה של עולים מחבר המדינות כאשר לציבור זה מיוחס יחס עוין כלפי האוכלוסייה הערבית (בארי-סוליציאנו ואח', 2009, עמ' 19). השלישי, כניסה של גורמים יהודים דתיים-לאומניים לעכו, שמטרתם היא שמירת הצביון היהודי.

בשנת 2003 הוקמה בשכונת וולפסון ישיבת ההסדר "רוח צפונית". בישיבה לומדים כ-130 תלמידים המשלבים לימודים תורניים בשירות צבאי. הישיבה מחזיקה עשרה בתים שכורים בשכונה ובהם גרים כ-80 תלמידים. תלמידי ישיבת ההסדר משרתים בצה"ל, חלקם מתנדבים

במשמר האזרחי ומסתובבים עם נשק בשכונה. לטענת התושבים הערבים, בחורי הישיבה החמושים עורכים סיורים פרובוקטיביים בשכונה (איברהים, 2007, עמ' 16).

עוד גורם דתי-לאומני שנכנס לעכו הוא קבוצת "אומץ". קבוצת אומץ מונה כ-70 משפחות (בן שטרית, 2011, עמ' 15). המהומות שפרצו בעכו ביום כיפור 2008 הפתיעו בעוצמתם. יחד עם זאת, סקירת אירועים קודמים מעלה שהפוטנציאל להתנגשויות אלימות אלו נבנה לאורך זמן. המהומות החלו כאשר תושב ערבי נהג בערב יום כיפור במכונית באחת משכונותיה המעורבות של עכו. התושב הותקף על ידי תושבי השכונה, ואירוע זה הצית את הרחובות בעכו.

4.א. מודלים של מפגשים בין קבוצות בקונפליקט

בשונה מפרקים הקודמים, פרק זה דן במודלים של התמודדות ביו קבוצות בקונפליקט. הספרות המחקרית מציגה חמשה סוגים עיקריים של מפגשים בין קבוצות בקונפליקט:

א. **מודל השערת המגע**: עיקרו של המודל מתבסס על קידום היכרות הדדית, בניית שותפות, חברויות, והפחתת סטריאוטיפים. מעצים את הרעיון של נקודות הדמיון שבין אנשים, מעודד יצירת קשרים, זהות על משותפת, ותחושה של "ביחד". שימוש במודל זה נעשה כבר בשנות השמונים של המאה הקודמת (Maoz, 2004).

ב. **פרויקטים משותפים**: ההנחה כי עבודה על משימה משותפת שמכוונת להשגת מטרת על הרלוונטית לשני הצדדים תקרב בין הצדדים ותיצור זהות על משותפת. מודל זה מופעל בעיקר במסגרות בית ספריות ובמיוחד בפרויקטים משותפים קצרי טווח שבמסגרתם נערכת עבודה על משימה חד פעמית (דו"ח הוועדה

הציבורית לגיבוש המדיניות הממלכתית בנושא (סולומון ועיסאוי, 2009, עמ' 15-17).

ג. **מודלים מעמתיים:** בעיקרו מתבסס המודל על הדגשת הסכסוך והשונה בין הקבוצות הלאומיות, ובאינטראקציות על בסיס בין קבוצתי (ופחות באינטראקציות על הבסיס הבין אישי) (Halabi & Sonnenschein, 2004). המודל החליף את מודל השערת המגע ויישומו החל כבר בשנות ה-90 של המאה הקודמת. השימוש החל ביוזמתם של מנחים ומשתתפים ערבים שהצטרפו אליהם עמיתים יהודים (Maoz, 2004).

ד. **המודל הנרטיבי:** מודל המבוסס על "סיפורי החיים". מודל זה משתמש בשיטות כמו סיפורים כדי ליצור היכרות עם הנרטיב של האחר. המודל הנרטיבי משלב אינטראקציה בין אישית ובין קבוצתית ועוסק בזהויות אישיות, משפחתיות ולאומיות דרך הסיפורים המסופרים (Bar-on, 2006). החל יישום מודל זה כבר בסוף שנות ה-90 של המאה הקודמת.

ה. **מודלים עיוניים העוסקים בסוגיות הקשורות לחיים משותפים:** עיקרו מתבסס על לימוד ועיסוק בנושאים עיוניים הרלבנטיים לחינוך לחיים משותפים כגון דמוקרטיה, זכויות אדם, שוויון, הומניזם, אזרחות משותפת, סובלנות, ורב תרבותיות. מודלים אלו הכוללים למידה, דיון ועיבוד של נושאים אלו, ובחלק מהמקרים גם בנייה של חומרי למידה. מודלים אלו אינם כוללים בהכרח מרכיב דומיננטי של מפגש. מודלים אלו מלווים אותנו כבר משנות השמונים של המאה הקודמת (סולומון ועיסאוי, 2009, עמ' 15-17).

ללא ספק ניסיונות רבים כבר נעשו בעבר למען קידום דיאלוג ערבי ישראלי. רוב המסגרות כללו מפגשים להיכרות ושינוי עמדות בקרב יהודים וערבים בישראל על בסיס הרעיון של "חינוך לחיים משותפים".

ניסיונות אלו מוצאים ביטוי במערכת החינוך. למערכת החינוך יש תפקיד דומיננטי בנושא שמתבטא בתוכניות לימוד הן במגזר הממלכתי היהודי והן במגזר הערבי. לדוגמא, לימוד השפה הערבית בבתי ספר יהודים וגם לימוד השפה העברית בבתי ספר ערבים.

גם מחוץ לכותלי בית הספר קיימים עוד ניסיונות העוסקים בפיתוח דיאלוג יהודי-ערבי ובחינוך לדו-קיום במתכונת של מפגשי יהודים וערבים אזרחי מדינת ישראל ולגילאים השונים. מפגשים אלו נוסו במתכונות שונות ברמות שונות של הצלחה ויעילות, ויעודם היה הקניית כלים לפיתוח דיאלוג, לחשוף עמדות, להפחית דעות קדומות, לתקן התנהגות מפלה בין חברי שתי הקבוצות ולחשוף את המורכבות הפנימית של המצב הבין-קבוצתי. מפגשים אלה התקיימו תחת חסות ארגונים שמטרתם פיתוח וניהול דיאלוג פורה בין שתי הקבוצות האתניות.

כמו שצוין במודלים הקודמים ניכר כי שימת הדגש על הפן הקבוצתי איננו מביא להתקרבות בין הקבוצות ולחיזוק ההבנה ההדדית. יש הטוענים כי העצמת והדגשת הפן האישי-הפרטי עשוי להביא לפתיחות, להבנה ולהפחתת סטריאוטיפים (שגיא, שטיינברג ופח'ר אלדין, 2002). מצד שני, ההבחנה בין הממד האישי והממד הקבוצתי בין יחידים משתי הקבוצות הערבית והיהודית מבליטה את ההטיה של המפגשים לטובת המשתתפים היהודים כפועל יוצא של טשטוש ההקשר של קבוצת הרוב והמיעוט, דבר שמגביל מאוד את היכולת להתייחס לתכנים פוליטיים (סלימאן, 2000).

בסדנת "נשים רוקמות דיאלוג סובלנות והכרת האחר השונה, מפגש בין תרבויות", שמטרתה העיקרית הייתה לבדוק את תרומתו של המפגש שהתקיים בסדנא לשינוי עמדותיהן של המשתתפות כלפי שינוי הרפרטואר הפסיכולוגי (אמונות, עמדות, רגשות וכוונות התנהגותיות כלפי קבוצות שונות) הבין קבוצתי השלילי אצל משתתפות הסדנא, והעלאת הצורך לקידום וטיפול חיים משותפים בין ערבים ליהודים במדינת ישראל. הממצאים העלו כי המפגשים אכן היו מועילים ואכן חלו שינויים בעמדותיהן של המשתתפות. הסדנא הפגישה מורות ערביות מביה"ס

אלזהראוי בבאקה אלג'רבייה ובין מורות יהודיות מבתי ספר שונים בתלמונד באמצעות מפגשי דיאלוג אמיתי. ממצאי היוזמה הם בעלי חשיבות רבה לתהליך הפיוס בין העמים למורים ולאזרחי מדינת ישראל ערבים כיהודים (מג'אדלה, 2012).

5.א. נשים כמקדמות תהליכים חברתיים ושלו

בחלק זה יערך דיון בסוגיה של התערבות והשתתפות הנשים בביצוע שינויים תפיסתיים ומעשיים לקידום השלום. יוצגו מקרים ואירועים, הן ברמה המקומית והן ברמה העולמית, שבהן השתתפו נשים אשר השאירו את חותמן על שינוי תהליכי קידום נושאי שלום. יתרה מזו, יוצגו באופן מתומצת מספר עמותות נשים שמקיימות פעילות בחברה הערבית והיהודית כאחד.

במאמר מיוחד לרגל יום האישה פרסם המכון לדמוקרטיה (2008) מאמר תחת הכותרת "האם קיים 'קול נשי' בפוליטיקה" שהעלה את הסוגיה של קיום קול נשים בפוליטיקה. מהמאמר ניתן להסיק ולהבין כי בישראל אין "קול נשי" בפוליטיקה ולא מסתמנת הנטייה לשמאל כלכלי שמאפיינת את הנשים בשאר המדינות הדמוקרטיות המערביות. בנוסף, הנשים בישראל אינן מביעות עמדות שוויוניות יותר מגברים. בעניין השתתפות הפוליטית, הקול הנשי חלש מקולם של הגברים, כלומר נשים, בישראל ובעולם, נוטות פחות להשתתפות פוליטית. עד היום, על-פי רוב שולבו נשים בתהליכים אלו משום שהן מאיישות תפקידים מסוימים, ולא מכוח היותן נשים. אפשר אף לומר כי השתתפותן הייתה למרות היותן נשים.

עם זאת, שתי הדוגמאות שלהלן מלמדות על התארגנות נשים כתנועה או כמפלגה פוליטית, מתוך מטרה לייצג נשים ולהשמיע את קולן בתהליכי שלום. בשני המקרים מדובר בנשים שהתארגנו מחוץ לממסד הפוליטי, ואף על פי כן עלה בידן להשפיע בפעולתן על הליכים פורמאליים לסיום סכסוכים ולהשכנת שלום באזורים שבהם פעלו. הדוגמא הראשונה היא "קואליציית הנשים של צפון אירלנד" NIWC: Northern Ireland Peace

Coalition. קואליציה זו הורכבה מנשים מכל הקשת הפוליטית האירית, כולל תומכות באיחוד עם בריטניה לצד תומכות בהתנתקות ממנה. הקואליציה לא הזדהתה עם אף אחת מהמפלגות הגדולות ואף סירבה בעקביות לנקוט עמדה בשאלה אם על צפון אירלנד להיות חלק מבריטניה או חלק מאירלנד. לעומת זאת, עמדתה של הקואליציה הייתה ברורה וחד-משמעית בכל הנוגע להתנגדותה לשימוש באלמות מכל צד. הם הצליחו לגרוף שתי נציגות בבחירות, מוניקה מק'וויליאמס (McWilliams) קתולית ומרצה באוניברסיטה בתחום של מדיניות חברתית, ופרל סגר (Sagar), פרוטסטנטית ועובדת סוציאלית. שתי הנציגות של "קואליציית הנשים" היו מהחותמים על הסכם זה. ב 22 במאי 1998 הועמד ההסכם למשאל עם באירלנד ובצפון אירלנד וזכה לתמיכה גורפת בשני המקומות (קאול-גרנות ובן דוד, 2004. עמ' 7).

הדוגמא השנייה היא של "רשת השלום של נשות נהר מאנו" - Mano River Women's Peace Network (MARWOPNET). באיחוד מדינות אגן נהר המאנו שבמערב אפריקה – The Mano River Union – חברות ליבריה, גינאה וסיירה-לאון. האיחוד נוסד בשנת 1973 כדי לכוון איחוד מכסים ואיחוד כלכלי בין המדינות האלה במטרה להעלות בהן את רמת החיים. ואולם, מאז ראשית שנות ה 90 סחפו מלחמות אזרחים פנימיות את מדינות האזור למערבולת דמים ולמשברים הומניטאריים קשים. מחוזות מסוימים בכל אחת משלוש המדינות הם למעלה מעשור מוקד של מעשי איבה שנספו במהלכם בני-אדם רבים. על רקע אירועים אלו, הוקם בשנת 2000 ארגון אזורי של נשים משלוש המדינות ששם לעצמו מטרה לפעול למען קידום השלום באזור על ידי איחוד כוחות ושיתוף פעולה בין ארגונים שכבר פעלו באותה העת בנפרד בכל אחת מהמדינות. כאות הוכרה על הפעילויות שלו, זכה הארגון בפרס האומות המאוחדות לזכויות האדם לשנת 2003 (קאול-גרנות ובן דוד, 2004. עמ' 8).

כבר משנת 2010 נדמה כי השסע המגדרי במרחב הפוליטי במדינות הערבי הצטמצם ואף נעלם. הדבר מתבטא בהשתתפותן של הנשים בשינויים החברתיים והפוליטיים שהתרחשו במהלך האביב הערבי. לדוגמא, **אסרא עבד אל-פתאח**, פעילה חברתית וממקימות תנועת המחאה "6 באפריל". הצעירה המסורתית, עטויה חגי'אב, הצליחה להביא את התודעה בקרב מיליוני צעירים לבצע מחאה שקטה ולא לבוא לעבודה. הדבר הזה רק חדד את זהותה של הצעירה המצרית החדשה שלרוב מתאפיינת כאישה אסרטיבית בעלת השכלה גבוהה, מודעות חברתית, אקטיביזם פוליטי ונראות מסורתית. בכיכר התחריר חזינו במופע סוריאליסטי כך שנשים השתתפו בהפגנות נגד מובארכ וגם נגד מורסי לאחר מכן. בכיכר נשים חצו את מחסום הפחד, קראו קריאות נועזות בגנות הממסד, הפעילו גברים צעירים שנענו לקריאותיהן, התעמתו עם כוחות הביטחון, הסתכנו ואף קיפחו את חייהן למען "מצרים האחרת" או "מצרים החדשה". ואכן יוצא אפוא כי הדתיות ועטית הח'ג'אב לא חצו בין הפעילות הפוליטית האנטי-ממסדית. נהפוך הוא; עם הח'ג'אב הן חשו לראשונה בטוחות יותר ואותנטיות יותר. גם תוכול כרמאן התימניה, ממנהיגות המהפכה בארצה, זוכת פרס נובל לשלום לשנת 2011. הנהיגה את המחאה המהפכנית בתימן, תוכול הינה אישה בעלת השכלה אקדמית ואימא. גם בערב הסעודית רוכבות נשים על הגל המהפכני ומנהלות מאבק מגדרי למען הזכות הבסיסית לנהוג לבדן ברכבן ולא להיזקק לנהג גבר שינהג אותן (צורף, 2011. עמ' 9-11).

6.א. עמותות וקבוצות של נשים בעכו

בסעיף זה ההתייחסות הינה לעמותות וקבוצות מעורבות של נשים הפועלות בעכו.

באשר לנשים ערביות ישראליות ניכר כי לא פסח עליהן גם גל השינויים וההתחוללות העצמית. החוקרת תותרי (2011) מציינת כי רוב הארגונים

המנוהלים על ידי נשים ערביות הם ארגוני נשים (או ארגונים פמיניסטיים) הדומים במטרותיהם ובהרכבם לארגוני נשים אשר צמחו ופרחו בישראל מאז שנות השמונים של המאה העשרים, כמו למשל עמותות הנשים הערביות בנגב; "ניסאא' ואפאק" ועמותת "אסוואת" (תותרי, 2011, עמ' 16-17).

ארגונים אלה מספקים כלים ושירותים שהמפלגות לא הצליחו לחלץ מן המדינה. לדוגמא, "מרכז מעונות נצרת" שהתפתח לאחר מכן ל"מרכז אל-טפולה", "א-סינדיאנה". רובם הוקמו בשנות התשעים כמו ארגוני "נשים נגד אלימות", "א-סיוואר", "אל-פנאר" ועוד, וחלקם הוקמו בשנות האלפיים "מען – איחוד עם בעיר עכו. בדומה לערים וכפרים אחרים במדינה, קיימות עמותות וקבוצות רבות של נשים חלקן פוליטיות השייכות לזרם פוליטי כגון התנועה האסלאמית וחלקן חברתיות.

בעיר עכו כ-20 מועדוני נשים, יותר ממחציתם שייך לחברה הערבית כשרובן פועל בעיר העתיקה. כמו כן, ישנן עמותות שמטרתן היא חיזוק הדו קיום בין ערבים ליהודים. לדוגמא, קבוצות ומועדוני נשים מעורבים בעכו (ערביות ויהודיות). חלק מהקבוצות ממוסדות או ארציות כגון ויצו נעמ"ת והאינרויל (רוטרי נשים: האופן הפנימי), וישנן קבוצות שהקימה העירייה כגון נשים ברב תרבותי, ועמותת חזון נשות עכו שהוקמה בשנת 2004 כיוזמה אישית. להלן הקבוצות הקיימות בעכו ואשר חברותיהן השתתפו במחקר.

1- **אינרוויל** (האופן הפנימי –רוטרי נשים): נפתח בתחילת שנות השבעים. מועדון בינלאומי שיש לו סניפים בכל רחבי הארץ, בעכו הקבוצה מעורבת מתושבות העיר. כל שנה בוחרים נשיאה מהמועדון ונגידה ארצית מתוך כל המועדונים. מהמטרות של המועדון: עזרה לזולת, עידוד התנדבות בקהילה בכל התחומים. בעכו המועדון מחלק מלגות לסטודנטים נזקקים.

2- **חזון נשות עכו**: (ראה נספח 2) העמותה נוסדה ב-04-2-13 ע"י קבוצת נשים ערביות ויהודיות מעכו העוסקות בתחומים שונים.

פעילות העמותה משתרעת על פני העיר כולה, העתיקה והחדשה כאחד, לצעירות ולמבוגרות למשכילות וללא משכילות. כמו כן נערכים מפגשים עם נשים פלסטיניות ונשים מרחבי העולם לקידום נושאי השלום ומעמד האישה.

3- **נשים ברב תרבותי:** קבוצה מעורבת השייכת למחלקת הרווחה בעיריית עכו. עומדות בראש הקבוצה שתי נשים, אחת ערבייה והשנייה יהודייה.

4- **נעמ"ת:** מהתנועות והוותיקות בארץ שנכנסה למגזר הערבי. התנועה הוקמה בשנת 1927 אחרי ההסתדרות. מטרת התנועה היא עידוד נשים לצאת לעבודה ולימודים, כמו כן ייצוג נשים בחיים הפוליטיים. בעכו הוקם המועדון באמצע שנות הששים. במגזר הערבי עמדו בראשו מליחה חובישי וכמיליה חווא ובמגזר היהודי דורית כץ. אמל עמבה עמדה בראש מועדון הנשים. בשנת 1988 נוסד מועדון נשים מעורב יהודי ערבי שארגן הרצאות וקורסים וטיולים משותפים. המועדון נסגר בתחילת שנות האלפיים ויש ניסיונות להקימו מחדש.

5- **מועדון קהילה מסורתית בשיתוף קבוצת נשים מארגון נשי עכו:** המועדון נוסד בשנת 2006 ע"י כומר הדוגל בדו קיום. הקבוצה היהודית הינן נשים מחבר הנאמנים הגרות בקריות. הנשים נפגשות פעם בחודש, פעם בעכו ופעם בקריות. המטרות של הקבוצה הן הידוק היחסים בין שני העמים והכרת האחר. מבין הפעילויות מתקיימים קורסים משותפים וטיולים והרצאות. בראש קבוצת הקריות עומדת ניקי אביגדור ובראש קבוצת עכו עומדות אמל דרוויש ומונירה אבו חמיד.

6- קבוצה יהודית ערבית שהוקמה במרכז היהודי ערבי בוולפסון בשנת 2012 בראשותה של נדין חסון. הקבוצה הפסיקה את פעילותיה אחרי שנה.

ב. המתודולוגיה

המחקר נערך בעיר עכו, המדגם נבחר ע"י החוקרת והוא מורכב מנציגות של הקבוצות המעורבות בעכו. חלק מהנשים המשתתפות במדגם חברות במספר קבוצות, וחלקן חברות רק בקבוצה אחת.

ב.1. מטרת ושאלת המחקר

ב.1.א. מטרת המחקר: המחקר בדק את השפעתן של קבוצות נשים מעורבות (ערביות ויהודיות) על היחסים בין שני העמים בחיי היומיום ובבניית עתיד משותף.

ב.1.ב. שאלת המחקר: האם עמותות וקבוצות נשים ערביות ויהודיות ביכולתן להשפיע על הדעות הפוליטיות של האנשים במקום מגוריהן, בכך שיבנה רצון והליך לחיים משותפים ביומיום ובעתיד? האם יש הבדל בין עמותות נשים ועמותות גברים? והאם ישנה השפעה לעמותות הבלתי מעורבות, כלומר יהודיות בלבד או ערביות בלבד?

ב.1.ג. השערת המחקר: קבוצות ועמותות מעורבות של נשים (יהודיות וערביות) משפיעות לטובה על דעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי מאבקים.

ב.2. אוכלוסיית המחקר והמדגם

אוכלוסיית המחקר מכילה ברובה נשים הגרות בעכו, כאשר אחוז קטן מהן אינן תושבות העיר. במדגם השתתפו 39 נשים אשר 32 מהן גרות בעכו

71 גרות ביישובים אחרים כעת, אבל בעבר כן התגוררו בעכו (נולדו בעיר או גרו בעיר ולאחרונה עברו לגור בסביבה). במדגם השתתפו נשים השייכות לקבוצות מעורבות מעכו, כגון עמותת חזון נשות עכו, האינרוויל, נשים ברב תרבותי, נשות העסקים ונעמ"ת. חלק מהמשתתפות במחקר הן חברות בקבוצות מעורבות ובו זמנית חברות גם בקבוצות בלתי מעורבות. ישנן חברות ששנים רבות הן בפעילות בעמותות ואחרות שהן חדשות בעמותות המעורבות. טווח גילאי משתתפות המחקר נע בין 38 עד 76 שנים, וממוצע הגילאים הוא 58.8 שנים, השכלתן של המשתתפות אינה זהה והיא נעה בין בית ספר לתואר השלישי, השייכות הדתית גם כן שונה, יהודיות מוסלמיות נוצריות ודרוזיות.

ב.3. כלי המחקר

כלי המחקר היה שאלון שחובר ע"י החוקרת. השאלון הורכב משני חלקים. חלק ראשון הורכב מ- 23 שאלות שמטרתן איסוף נתונים אינפורמטיביים אודות המשתתף. לדוגמא, נתונים דמוגרפיים, גיל, עבודה, דת, מין, השכלה ועוד. בנוסף, היו שאלות אודות מגורים, חברות בקבוצות/עמותות ועוד (ראה נספחים).

חלקו השני של השאלון הורכב מ- 33 היגדים המתיחסים לפעילות הנשים בעמותות והיגדים אלו מתחלקים לשני חלקים שבחנו את עמדותיהן ותפיסותיהן של המשתתפות אודות יעילות ותרומת העמותות והקבוצות המעורבות (יהודים ערבים). והשפעת חברות הנשים בעמותות על תחומים שונים בחיים, לפתור סכסוכים ובעיות בין ערבים ליהודים, ויכולת העמותה לסייע ביישוב סכסוכים וקירוב לבבות, כמו כן שיתוף אחרים בפעילות חברתית ופוליטית. השאלון בודק גם את יכולתן של הנשים להתערב בפתרון סכסוכים בין העמים בכלל, כמו כן בודק את תפיסת חשיבותן של העמותות בחיים הפוליטיים והחברתיים.

במהלך המחקר נדרשו משתתפות המחקר לדרג את מידת הסכמתן להיגדים. השאלון נע ברצף כדלקמן: 1=מסכים מאוד, 2=מסכים, 3=נוטה להסכמה, 4=נוטה להתנגד, 5=מתנגד, 6=מתנגד מאוד. חלק זה של השאלון נבחן ע"י מחקר גישוש ונמצאה מהימנות עקבית פנימית גבוהה אלפא קרוינבך = 0.79. (לפירוט יתר ראה נספחים).

4.ב. מהלך המחקר ושיטת איסוף הנתונים:

לצורך ביצוע המחקר והעברת השאלונים השונים, נערך תיאום עם משתתפות המחקר דרך העמותות שהן שייכות אליהן. הוסבר למשתתפות המחקר את מטרת המחקר והובטחה להן סודיות ואנונימיות. מעבר לכך ניתנה למשתתפות המחקר אפשרות להחזיר את השאלונים אליי, על מנת לאפשר להן למלא את השאלונים בנחת, בזמן המתאים להן.

5.ב. עיבוד הנתונים:

ניתוח הנתונים והתוצאות התבצע באמצעות שימוש בתוכנת SPSS. נבדקה ההתפלגות של כל אחד מהמשתתנים (ממוצע וסטיות תקן..). לצורך קבלת מידע כללי על משתני המחקר. ההבדלים והשונויות בין הקבוצות חושבו ע"י מבחני f ומבחני t למדגמים בלתי תלויים.

ג. ממצאים

המדגם

המחקר בדק נשים החברות בעמותות בעיר עכו וסביבתה. נשים אלו מכהנות כחברות פעילות.

במחקר הנוכחי השתתפו 39 נשים בגילאים בין 38 עד 76 שנים (M=58.87, SD=10.78). הלוח הבא מתאר את התפלגות הנשים לפי משתנים אישיים.

לוח 1

תיאור הנשים המשתתפות במחקר לפי משתנים אישיים

%	N	משתנה	
2.6	1	גמלאית	עבודה
2.6	1	דואר	
2.6	1	טבחית	
5.1	2	מורה	
2.6	1	מחנכת	
2.6	1	מטפלת	

%	N	משתנה	
10.3	4	מרצה	
2.6	1	משרד חינוך	
2.6	1	ניקיון	
2.6	1	סוציאלית	
2.6	1	סייעת גן יל	
7.7	3	עצמאית	
5.1	2	עקרת בית	
33.3	13	פנסיונרית	
2.6	1	רווחה	
12.8	5	לא השיבו	
2.6	1	חיפה	
2.6	1	מוצקין	
7.7	3	עיר	
82.1	32	עכו	
5.1	2	ק. אתא	
43.6	17	מוסלמית	דת
12.8	5	נוצרייה	
5.1	2	דרוזית	
38.5	15	יהודייה	
10.3	4	עד תיכונית	השכלה
25.6	10	תיכונית	
30.8	12	על תיכונית	
17.9	7	תואר ראשון	

משתנה		N	%
	תואר שני	3	7.7
	תואר שלישי	3	7.7

לוח 2

התפלגות תשובות המשתתפות במחקר לפי מגורים מגורים ומעורבות

מגורים ומעורבות	כן	לא	לא השיבו
האם את גרה בעיר מעורבת?	32 (82.1%)	7 (17.9%)	
האם את עובדת בעיר מעורבת?	27 (69.2%)	8 (20.5%)	4 (10.3%)
האם במקום העבודה שלך עובדים בני שני העמים ערבים ויהודים?	17 (43.6%)	15 (38.5%)	7 (17.9%)
האם ההורים שלך היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים?	15 (38.5%)	19 (48.7%)	5 (12.8%)

רוב המשתתפות גרות בעיר עכו המעורבת ועובדות גם באותה עיר. כמעט מחצית מהמשתתפות עובדות במקום שעובדים בו אנשים משני העמים, וכשליש מהמשתתפות הורים היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים.

לוח 3

התפלגות תשובות המשתתפות לפי חברותן בעמותות ואופי העמותות

בעבר

%	N	עמותות ואופי העמותות בעבר	
2.6	1	אין	
2.6	1	אדם לאדם חבר, אינרוויל, נעמת	
2.6	1	אינרוויל	
2.6	1	אפקרי, קבוצת יעל, כוונים	
5.1	2	המרכז היהודי ערבי וולפסון	
2.6	1	העצמה נשית, ויצו, תנועת שלם, וחזון	
2.6	1	התנועה המאוחדת, אינרוויל	
2.6	1	מועדון נשים	
2.6	1	מעבר למלים, חזון עכו,	מה הן העמותות
5.1	2	נעמת	שהיית חברה בהן
2.6	1	נעמת, אדם לאדם חבר, אינרוויל	בעבר ?
2.6	1	נעמת, בית קדם, רוטרי	
5.1	2	נשות עכו	
2.6	1	נשות עכו, חזון	
2.6	1	נשים בעלות עסק	
2.6	1	נשים ברב תרבותיות	
5.1	2	עמותה קהילתית יה	
2.6	1	עמותת יהודים ערבים	
2.6	1	פיתוח קהילתי	
2.6	1	קויקס, נשות עכו, אגודת שיפוץ עכו	

5.1	2	רוטרי		
33.4	13	לא השיבו		
5.1	2	אין	מי מהן מעורבת ערבית יהודית? חזון נשות עכו, אינרוויל, נשים ברב תרבותי, רוטרי, נעמי"ת, נשים ערביות ויהודיות	
10.2	4	אינרוויל		
2.6	1	אפקרי, יעל, כיוונים		
2.6	1	בית חלום, זכויות האדם,		
2.6	1	המרכז היהודי ערבי וולפסון		
2.6	1	המרכז היהודי ערבי		
5.1	2	חזון ונעמת		
2.6	1	חזון נשות עכו		
2.6	1	חזון, רוטרי		
2.6	1	יהודים וערבים		
5.2	2	כולם		
2.6	1	מעבר למלים, חזון עכו		
2.6	1	נעמת, אדם לאדם חבר, אינרוויל		
2.6	1	נעמת, בית קדם		
2.6	1	נשות עכו		
2.6	1	נשים ברב תרבותיות		
2.6	1	נשים ערביות ויהודיות		
2.6	1	פיתוח קהילתי		
2.6	1	קהילה מסורתית, נשות עכו		
33.3	13	לא השיבו		
33.3	13	לא הפסקתי		למה הפסקת את

5.1	2	אין לי זמן	החברות שלך בעמותה?
17.9	7	הפעילות של העמותה הופסקה	
2.6	1	מצב רפואי	
41.1	16	לא השיבו	

הנשים המשתתפות במחקר היו חברות בעמותות:

אדם לאדם חבר, אינרוויל, נעמת, אפקרי, קבוצת יעל, כיוונים, המרכז היהודי ערבי וולפסון, ויצו, תנועת שלם, וחזון, התנועה המאוחדת, מעבר למלים, בית קדם, רוטרי, נשות עכו, נשים ברב תרבותיות, עמותה קהילתית יהודים ערבים, פיתוח קהילתי, קויקרקס, אגודת שיפוץ עכו.

על פי דיווח המשתתפות העמותות המוצגות בלוח הן עמותות מעורבת ערבית יהודית, והן: אינרוויל, אפקרי, יעל, כיוונים, בית חלום, זכויות האדם, המרכז היהודי ערבי וולפסון, חזון ונעמת, מעבר למלים, בית קדם, נשים ערביות ויהודיות, נשים ברב תרבותיות.

המשתתפות במחקר ציינו כי הן הפסיקו את חברותן בעמותות בגלל חוסר זמן, מצב רפואי או משום שהפעילות של העמותה הופסקה, אך שליש מהמשתתפות ציינו כי הן לא הפסיקו את חברותן ויותר משליש לא ציינו את סיבת הפסקת פעילותן.

לוח 4

התפלגות תשובות המשתתפות לפי חברותן בעמותות ואופי העמותות

כיום

עמותות ואופי העמותות - כיום		N	%
מהם שמות	אין	1	2.6

12.8	5	אנרוויל	העמותות שאת חבר/חברה בהן היום?
25.6	10	חזון	
2.6	1	אדם לאדם חבר, אנרוויל	
2.6	1	אלמנבר	
2.6	1	בית היימן עכו, חזון	
2.6	1	העצמה נשית, ויצו, תנועת שלם	
2.6	1	יעל בית חלום	
2.6	1	יעל, קבוצת נשות עכו	
7.7	3	מועדון נשים רב תרבותי יהודי ערבי	
2.6	1	מועצת נשי עכו	
2.6	1	מעבר למלים, חזון עכו	
2.6	1	נעמת, אדם לאדם חבר	
2.6	1	נשות עכו, קהילה מסורתית	
5.1	2	נשים ברב תרבותיות	
2.6	1	פיתוח קהילתי	
2.6	1	רוטרי	
15.4	6	לא השיבו	
12.8	5	אנרוויל	מי מהן עמותה מעורבת של יהודים וערבים?
2.6	1	אנרוויל, רוטרי	
2.6	1	בית חלום, זכויות	
2.6	1	המרכז היהודי ערבי וולפסון	
28.2	11	חזון	

5.1	2	חזון, נשים ברב תרבותיות	
2.6	1	יעל, קבוצת נשות עכו	
5.1	2	כולם	
2.6	1	מועדון נשים רב תרבותי יהודי ערבי	
2.6	1	מעבר למלים, חזון עכו,	
2.6	1	נעמת, אדם לאדם חבר	
2.6	1	נשות עכו, קהילה מסורתית	
2.6	1	פיתוח קהילתי	
25.6	10	לא השיבו	
2.6	1	חודשיים	
12.8	5	שנה	
5.1	2	שנתיים	
5.1	2	3 שנים	
2.6	1	4 שנים	
10.3	4	5 שנים	
2.6	1	6 שנים	
5.1	2	7 שנים	
2.6	1	8 שנים	
2.6	1	9 שנים	
20.5	8	10 שנים	
2.6	1	15 שנים	
7.7	3	20 שנה	

5.1	2	25 שנים	
2.6	1	27 שנים	
10.3	4	לא השיבו	

הנשים ציינו כי הן חברות כיום בעמותות:

אנרוויל, חזון, אדם לאדם חבר, אלמנבר, בית היימן עכו, ויצו, תנועת שלם, יעל בית חלום, קבוצת נשות עכו, מועדון נשים רב תרבותי יהודי ערבי, מעבר למלים, קהילה מסורתית, רוטרי, זכויות. הן גם ציינו כי כל העמותות האלו הן עמותות מעורבות (ערבים יהודים). תקופת החברות של הנשים נעה בין חודשיים עד 27 שנים.

לוח 5

מטרות העמותות שהשתתפות חברות בהן לוח 5

קטגוריות המטרות	מטרות	N	%
קידום מעמד האישה ודו קיום	דו קיום וקידום מעמד האישה	3	7.7
	דו קיום, העצמת האישה	1	2.6
	דו קיום ומעמד האישה	1	2.6
	קידום מעמד האישה	3	7.7
	קידום מעמד האישה, היכרות ומפגשים	1	2.6
	קרוב לבבות ויחסי שכנות טובים, קידום מעמד האישה	1	2.6
		10	
היכרות בין שני העמים	קירוב בין העמים	1	2.6
שני העמים	ליצור דו קיום	1	2.6

2.6	1	היכרות, עזרה לזולת, דו קיום	ועזרה
2.6	1	דו קיום, הכרת האחר	
2.6	1	היכרות ודו קיום	
2.6	1	עזרה לזולת, דו קיום	
2.6	1	עזרה, דו קיום	
2.6	1	היכרות ערבים יהודים, שיפור הגישה כלפי האחר	
2.6	1	היכרות, חברות, שיתוף פעולה	
2.6	1	היכרות, שיתוף פעולה, הבנת הזולת	
5.1	2	הכרת האחר, כבוד, הבנה, דו קיום	
2.6	1	להכיר ולהיות מעורבת וליצור שותפות	
2.6	1	לקרב בין נשים יהודיות וערביות	
2.6	1	לקרב ולהכיר ושילוב לימודי העשרה	
2.6	1	לקרב לבבות, היכרות,	
2.6	1	פיתוח קהילתי וחברות לשני העמים	
	17		
2.6	1	שוויון הזדמנויות,	חינוך והעשרה
2.6	1	חגים, דת, פוליטיקה ומשפחה	
2.6	1	חינוך הדדי, סובלנות וכבוד כלפי הזולת	
2.6	1	היכרות בין העמים, חינוך ולימודי העשרה	
	4		
2.6	1	תרומה לקהילה והיכרות	התנדבות ותרומה
2.6	1	תרומה לקהילה, מפגשים והחלפת דעות,	
2.6	1	תרומות, התנדבות, דו קיום,	

2.6	1	עזרה הדדית, מלגות לתלמידים, ביקור
	5	
10.3	4	לא השיבו

הנשים ציינו כי **מטרות העמותה** שהן חברות בה:

דו קיום וקידום מעמד האישה, העצמת האישה, היכרות וקירוב בין העמים, קרוב לבבות ויחסי שכנות טובים, עזרה לזולת, יצירת חברות ושיתוף פעולה, הכרת האחר, סובלנות כבוד, הבנה, חינוך ולימודי העשרה, תרומה והתנדבות לקהילה, דיונים והחלפת דעות, מלגות לתלמידים, ביקורים, פיתוח קהילתי ושוויון הזדמנויות, היכרות ומפגשים בין שני העמים. ניתן לסווג למיין לקטרג את המטרות הללו לארבע מטרות עיקריות:

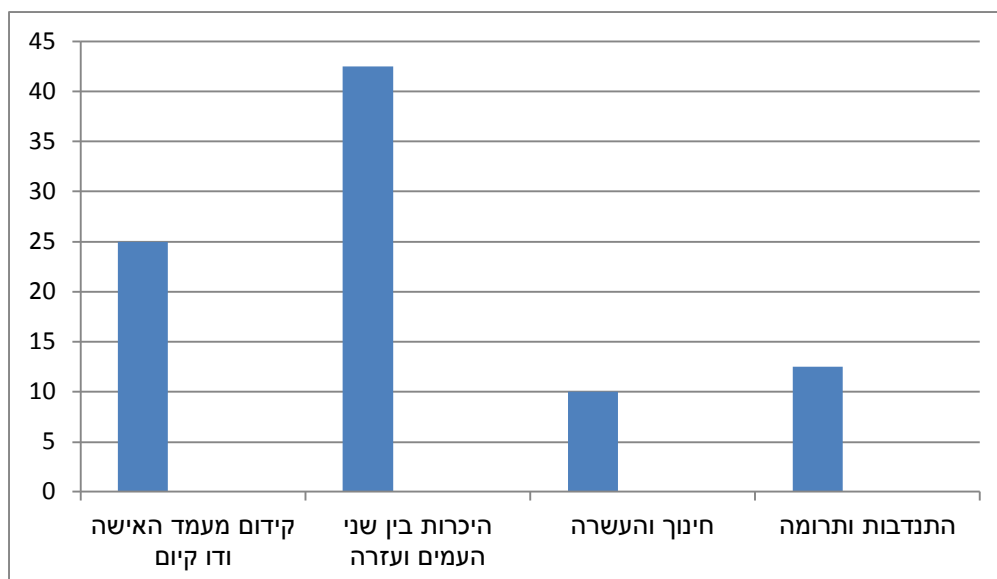
קידום מעמד האישה ודו קיום: כאשר 25% מהנשים ציינו את מטרה זו.

היכרות בין שני העמים ועזרה: 42.5% מהנשים ציינו מטרה זו

חינוך והעשרה: 10% ציינו מטרה זו

התנדבות ותרומה: 12.5% ציינו מטרה זו

זו.

גרף 1

מטרות העמותות

לוח 6

סוגי הפעילות של העמותות שהמשתתפות חברות בהן

%	N		
12.8	5	א. חברתית	סוגי הפעילות של העמותות:
12.8	5	ב. מועדון נשים	
15.4	6	ד. דו קיום	
2.6	1	א ו-ב	
15.4	6	א, ד	
2.6	1	א, ב, ג	
20.5	8	א, ב, ד	
2.6	1	א, ג, ד	
10.3	4	א, ב, ג, ד	
5.1	2	לא השיבו	
17.9	7	כן	האם שמעת על
64.1	25	לא	החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1325?
17.9	7	לא השיבו	
2.6	1	הבנה ושותפות בין העמים	אם כן מה התוכן החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1325?
5.1	2	הגנה על נשים והבטחת ייצוגן	
2.6	1	זכויות לנשים ושוויון	
2.6	1	חיזוק מעמד האישה	
5.1	2	שיתוף נשים בפתרון סכסוכים פוליטיים	

82.1	32	לא השיבו	
2.6	1	מסיבת יום האישה	איזו סוגי פעילו
5.1	2	למידת והכרת הדת של האחר	יכולים לקרב ב
5.1	2	לכנס לבית ולהכיר את המשפחה של חברות העמותה	שני העמים נ לדרג
15.4	6	לימוד גישור תרבויות	חשיבות)?
2.6	1	אחר	א. מסיבת יום
5.1	2	א, ב	האישה. ב.
2.6	1	א, ג	למידת והכרת
5.1	2	א, ד	הדת של
2.6	1	ב, ד	האחרון ג. לכנס
2.6	1	ד, ג	לבית ולהכיר
2.6	1	א, ב, ג	את המשפחה
2.6	1	א, ב, ד	של חברות
2.6	1	א, ב, ד	העמותה. ד.
2.6	1	א, ג, ד	לימוד גישור
5.1	2	ב, ג, ד	תרבותית ה.
38.5	15	א, ב, ג, ד	אחר

הנשים דיווחו כי סוגי הפעילות של העמותות שהן חברות בהן, הן :

חברתיות, מועדון נשים, דו קיום ופוליטיות, אך חשוב לציין כי העמותות המתמקדות בדו קיום הן הנפוצות ביותר, אחריהן העמותות החברתיות ומועדוני הנשים, חשוב גם לציין כי עמותות פוליטיות הן מעטות מאוד.

רוב הנשים לא שמעו על החלטת האום 1325, ורק כחמישית מהן שמעו על ההחלטה, הן ציינו כי תוכנה הוא: הגנה על נשים והבטחת ייצוגן וחיוק מעמד האישה, שיתוף נשים בפתרון סכסוכים פוליטיים.

לגבי סוגי הפעילות שיכולים לקרב בין שני העמים (נא לדרג לפי חשיבות) על פי תפיסתם של הנשים, הן מציעות בעדיפות הראשונה לימוד גישור תרבותית, ומציעות גם את כל הפעילויות ביחד – שצוינו כאפשרויות תשובה: מסיבת יום האישה, למידת והכרת הדת של האחרון, לכנס לבית ולהכיר את המשפחה של חברות העמותה, לימוד גישור תרבותית.

המשתתפות הוסיפו גם את הפעילויות הבאות אומנות, מוסיקה, כיבוד האדם והכרתו, להכיר את האחר, עזרה לזולת, לקבל את האחר, שיתוף פעולה.

בנוסף נסקרו עמדותיהן ותפיסותיהן של המשתתפות אודות יעילות ותרומת העמותות והקבוצות המעורבות (יהודים ערבים), וזאת באמצעות שאלון מובנה המורכב מ – 32 היגדים המתייחסים להשפעת חברות הנשים בעמותות על תחומים שונים בחיים, לפתור סכסוכים ובעיות בין ערבים ליהודים, ויכולת העמותה לסייע ביישוב סכסוכים וקירוב לבבות, כמו כן שיתוף אחרים בפעילות חברתית ופוליטית. השאלון בודק גם את יכולתן של הנשים להתערב בפתרון סכסוכים בין העמים בכלל, כמו כן בודק את תפיסת חשיבותן של העמותות בחיים הפוליטיים והחברתיים.

סולם התשובות על השאלון הינו בן 6 דרגות, כאשר הדרגה 1 פירושה מסכים מאד, והדרגה 2 מסכים, הדרגה 3 פירושה נוטה להסכמה, הדרגה 4 מבטאת שהמשתתפת נוטה להתנגד, הדרגה 5 פירושה מתנגדת ו- 6 מתנגדת מאוד.

ההיגדים 11, 26, 36 הם היגדים המנוסחים באופן לכן בוצע להם היפוך תשובות.

המשתנה עמדות נבנה על ידי חישוב הממוצע המשוקלל של תשובות הנשים על ההיגדים, כל אישה קילה ציון ממוצע הנע בין 1 עד 6 וככל

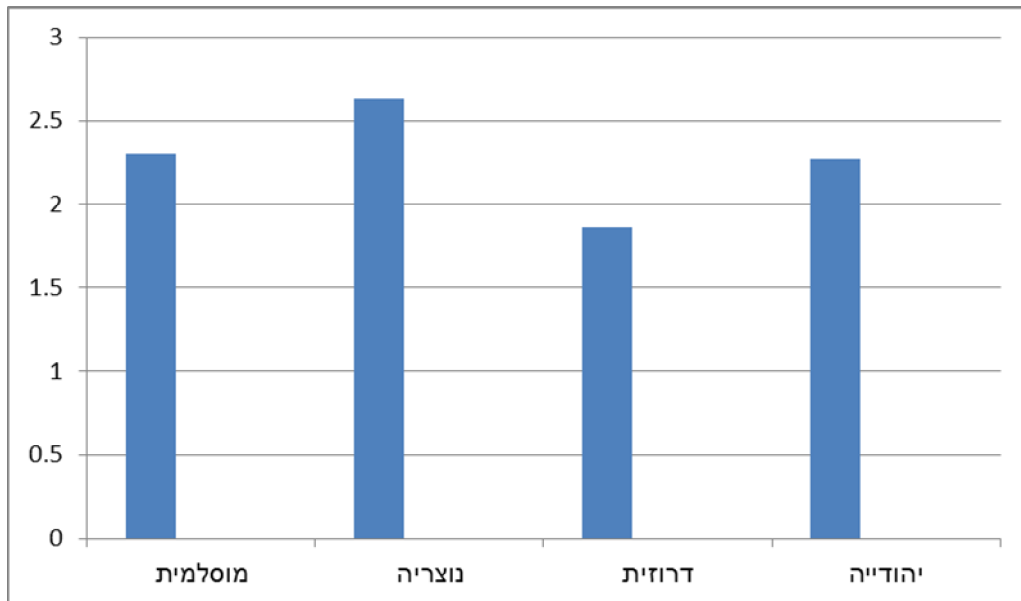
שהציון נמוך וקרוב ל-1 זה מצביע על מידת הסכמה גבוהה יותר וככל שהוא גבוה וקרוב ל-6 זה מצביע על מידת התנגדות גבוהה. נמצא כי ממוצע עמדותיהן של הנשים שווה ל-2.31 (עם סטיית תקן 0.53), זה מצביע על עמדה חיובית כלפי חלקן של הנשים ביישוב סכסוכים ויכולתן להשפיע ותפיסה חיובית כלפי תרומת העמותות במישור הפוליטי ובמישור החברתי. נבדק ההבדל בעמדות כלליות של המשתתפות על פי השתייכותם הדתית, באמצעות ניתוח שונות חד כיווני.

לוח 7

ממוצעים וסטיות תקן בעמדות כלליות של המשתתפות על פי השתייכותם הדתית, ערך מבחן F להבדל ביניהם

F	סטיית תקן	ממוצע עמדות (6 - 1)	N	דת
1.131	0.42	2.30	16	מוסלמית
	0.21	2.63	5	נוצרייה
	0.55	1.86	2	דרוזית
	0.67	2.27	15	יהודייה
	0.53	2.31	38	Total

נמצא כי אין הבדלים מובהקים בין המשתתפות בעמדותיהם על פי השתייכותם הדתית. וזאת למרות שדרוזיות הביעו רמת עמדות חיוביות גבוהה ביותר, אך מספרן מאוד קטן.

גרף 2

עמדות כלליות של המשתתפות על פי השתייכותם הדתית

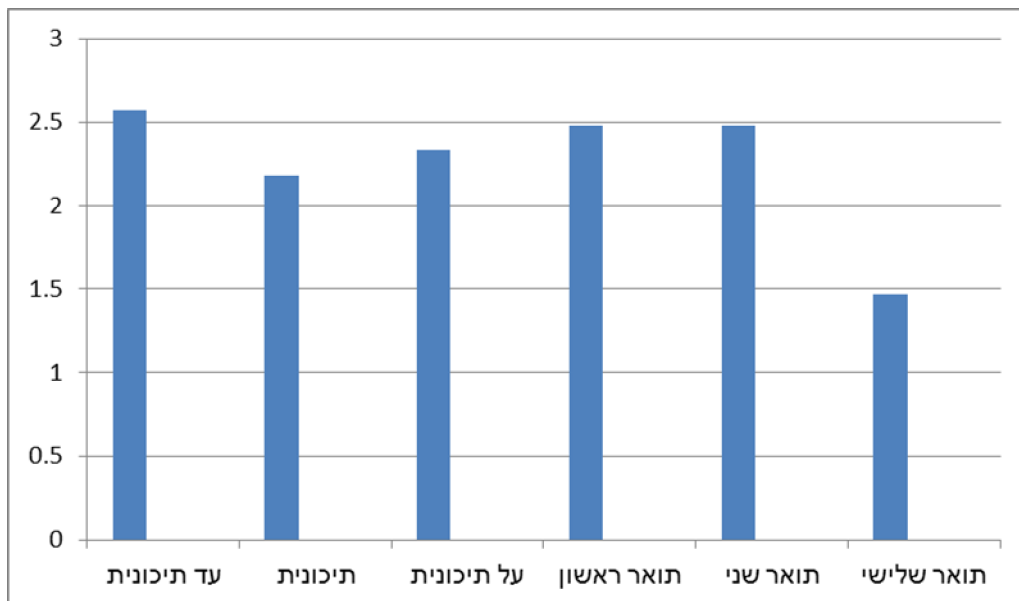
לוח 8

ממוצעים וסטיות תקן בעמדות כלליות של המשתתפות על פי רמת ההשכלה, ערך מבחן F להבדל ביניהם

F	סטיית תקן	ממוצע עמדות (6 - 1)	N	דת
1.669	0.33	2.57	4	עד תיכונית
	0.52	2.18	10	תיכונית
	0.49	2.33	12	על תיכונית

	0.69	2.48	7	תואר ראשון
	0.26	2.48	3	תואר שני
	0.00	1.47	2	תואר שלישי
	0.53	2.31	38	Total

נמצא כי אין הבדלים מובהקים בין המשתתפות בעמדותיהם על פי רמת ההשכלה שלהם. וזאת למרות שבעלות תואר שלישי הביעו רמת עמדות חיוביות גבוהה ביותר, אך מספרן מאוד קטן.

גרף 3

עמדות כלליות של המשתתפות על פי רמת ההשכלה

נבדק ההבדל בעמדות כלליות של המשתתפות על פי מקום העבודה אם עובדים בו בני שני העמים ערבים ויהודים, ועל פי אם ההורים של

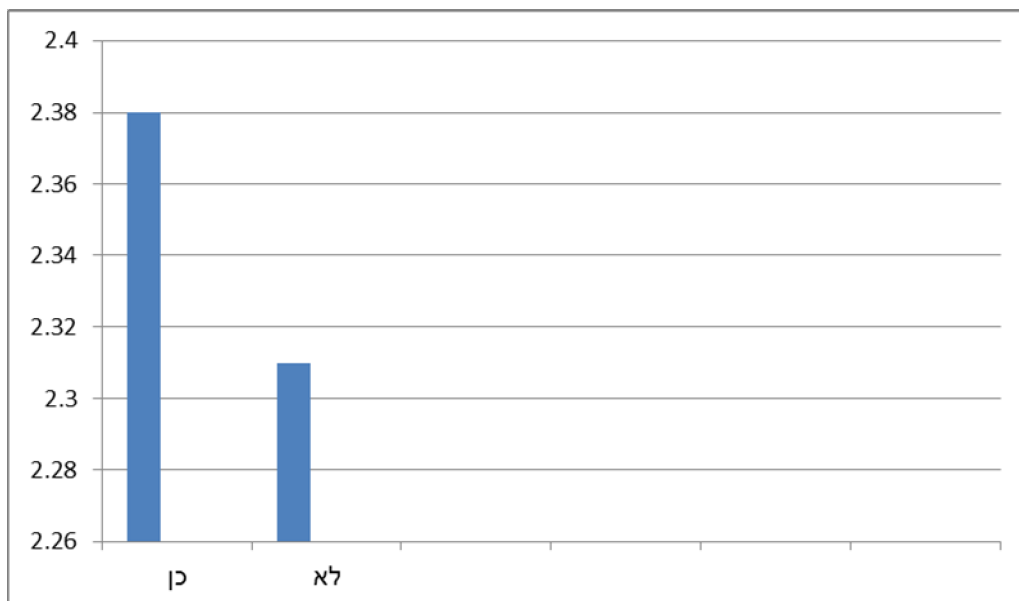
המשתתפות היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים, באמצעות מבחן t לשני מדגמים בלתי תלויים.

לוח 9

ממוצעים וסטיות תקן לעמדות כלליות של המשתתפות על פי מקום העבודה אם עובדים בו בני שני העמים ערבים ויהודים, ערך מבחן t להבדל ביניהם

t	סטיית תקן	ממוצע עמדות (6 - 1)	N	עובדים עם בני שני העמים
0.383	0.62	2.38	16	כן
	0.45	2.31	15	לא

נמצא כי אין הבדלים מובהקים בין המשתתפות בעמדותיהם על פי מקום העבודה אם עובדים בו בני שני העמים ערבים ויהודים.

גרף 4

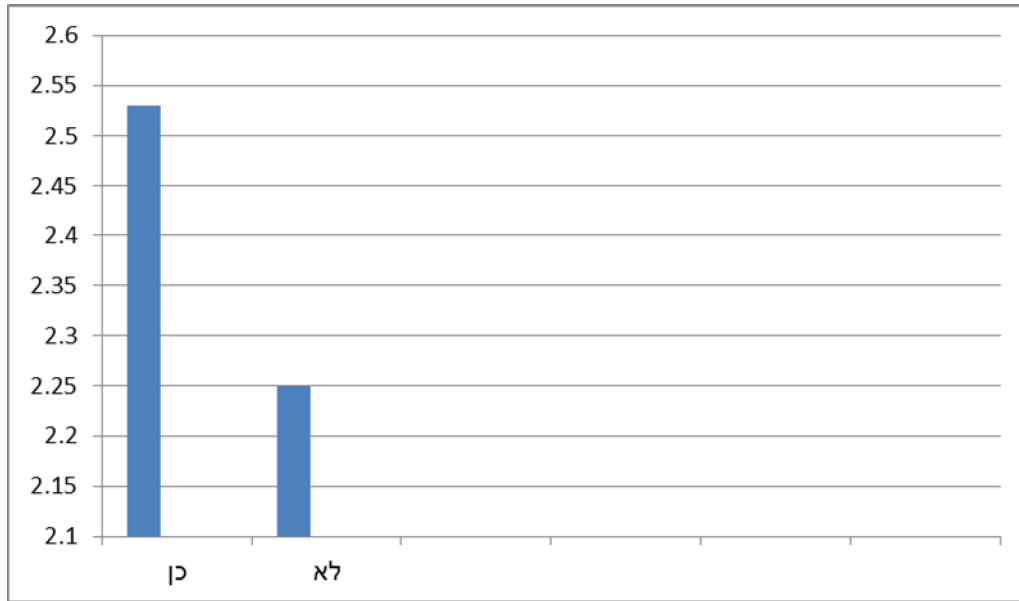
עמדות כלליות של המשתתפות על פי מקום העבודה אם עובדים בו בני
שני העמים ערבים ויהודים

לוח 10

ממוצעים וסטיות תקן לעמדות כלליות של המשתתפות על פי אם ההורים
של המשתתפות היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים, ערך
מבחן t להבדל ביניהם

t	סטיית תקן	ממוצע עמדות (6 - 1)	N	אם ההורים חברים בקבוצה מעורבת
1.655	0.55	2.53	15	כן
	0.39	2.25	18	לא

נמצא כי אין הבדלים מובהקים בין המשתתפות בעמדותיהם על פי אם
ההורים של המשתתפות היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים
וערבים.

גרף 5

עמדות כלליות של המשתתפות על פי אם ההורים של המשתתפות היו

חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים

מסקנה:

עמדותיהן החיוביות של הנשים נובעות מהשתתפותן וחברותן בעמותות

ולא מהרקע ומהסביבה שלהן.

לתיאור קל לתשובות המשתתפות על כל היגד, שלושת קטגוריות

ההסכמה קובצו לקטגוריה אחת "מסכימה" ושלושת קטגוריות

ההתנגדות קובצו לקטגוריה אחת "מתנגדת".

לא השיבו	מתנגדת	מסכימה	השאלה
4 (10.3%)		35	1. למדתי דרך העמותה על האחר וקבלת האחר

(		(89.7%)	
2 (5.1%)		37 (94.9%)	2. האם הצלחת לבנות קשרים אישיים דרך העמותה
1 (2.6%)	1 (2.6%)	37 (94.9%)	3. הפעילות בעמותה הצליחה לקרב את לבבות החברות
5 12.8%) (	5 (12.8%)	29 (74.4%)	4. דרך העמותה פתרנו סכסוכים
1 (2.6%)	1 (2.6%)	37 (94.9%)	5. עמותת נשים עוזרות להתקדמות האישה והתפתחותה
3 (7.7%)	1 (2.6%)	35 (89.7%)	6. אישה יכולה לפתור סכסוכים יותר מהגבר
3 (7.7%)	1 (2.6%)	35 (89.7%)	7. עמותה מעורבת יכולה לתת לנו כלים לפתרון סכסוכים
2 (5.1%)	2 (5.1%)	35 (89.7%)	8. מפגשים של נשים ישראליות עם פלסטיניות בונים גשר לשלום
4 10.3%) (	2 (5.1%)	33 (84.6%)	9. פעילות של נשים יכולה להשפיע על עמדות של הבעלים
1	5	33	10. עמותות וקבוצות של נשים יכולות להשפיע על החלטות פוליטיות

(2.6%)	(12.8%)	(84.6%)	
5 12.8%) {	16 (41.0%)	18 (46.2%)	11. נשים לא יכולות להשפיע על דעותיהם הפוליטיות של הגברים
4 10.3%) (	11 (28.2%)	24 (61.5%)	12. העמותה והפעילות שלה השפיעה על עמדותיהם הפוליטיים של קרובים שלי (בני ביתי)
7 17.9%) {	14 (35.9%)	18 (46.2%)	13. המשפחה שלי הייתה מעורבת בפעילות של העמותה
2 (5.1%)		37 (94.9%)	14. נשים יכולות לפתור סכסוכים ובעיות בין שכנים
2 (5.1%)	3 (7.7%)	34 (87.2%)	15. נשים יכולות לפתור בעיות בתוך העיר
1 (2.6%)	7 (17.9%)	31 (79.5%)	16. נשים יכולות לפתור סכסוכים בין עמים במידה וקרנה מלחמה
4 10.3%) (	1 (2.6%)	34 (87.2%)	17. נשים יכולות לפתור בעיות בין ערבים ליהודים
3 (7.7%)	1 (2.6%)	35 (89.7%)	18. שייכות לעמותה או קבוצה מעורבת יהודים וערבים, משפיעה על הדעות הפוליטיות של החברות בה

4	6	29	19. שייכות לעמותה מעורבת משפיעה על בני המשפחה
10.3%)	(15.4%)	(74.4%)	
(			
2	1	36	20. פעילות בעמותה מעורבת משפיעה על החיים המשותפים בתוך העיר
(5.1%)	(2.6%)	(92.3%)	
3	4	32	21. שייכות לעמותה מעורבת השפיעה על בני משפחתי בקבלת העם האחר
(7.7%)	(10.3%)	(82.1%)	
3	1	35	22. אני מאמין/ בכוחה המשפיע של האישה
(7.7%)	(2.6%)	(89.7%)	
2		37	23. עמותה או קבוצה משותפת היא הדרך להגיע לשלום
(5.1%)		(94.9%)	
8	14	17	24. בני ביתי משתתפים בפעילויות השונות של העמותה
20.5%)	(35.9%)	(43.6%)	
(			
2	1	36	25. חשוב מאד ליצור עמותות וקבוצות מעורבות לבני הנוער
(5.1%)	(2.6%)	(92.3%)	
5	2	32	26. קבוצות מעורבות של גברים משפיעים יותר על החיים המשותפים בעיר
12.8%)	(5.1%)	(82.1%)	
(			
1	1	37	27. צריך לעודד יצירת עמותות רבות של נשים ערביות ויהודיות בתוך העיר
(2.6%)	(2.6%)	(94.9%)	

9	12	18	28. בני ביתי עוזרים בהכנת הפעילויות של העמותה
23.1%)	(30.8%)	(46.2%)	
{			
9	12	18	29. בני ביתי משתתפים בחלק מפעילות העמותה
23.1%)	(30.8%)	(46.2%)	
{			
2	3	34	30. למרות המצב הקשה בחברה ובמדינה אני מאמין/נה בעתיד טוב יותר
(5.1%)	(7.7%)	(87.2%)	
3	12	24	31. אירועים פוליטיים משפיעים על קשרי עם חברות העמותה
(7.7%)	(30.8%)	(61.5%)	
4	21	14	32. עמותה מעורבת לא יכולה לשפר את החיים המשותפים
10.3%)	(53.8%)	(35.9%)	
{			

רוב המשתתפות הביעו מידה גבוהה לגבי רוב ההיגדים פרט להיגדים הבאים:

לגבי ההיגד: נשים לא יכולות להשפיע על דעותיהם הפוליטיות של הגברים, רוב הנשים אינן מסכימות עם היגד זה.

בנוסף נמצא כי רוב הנשים ציינו חוסר הסכמה לגבי השתתפות בני ביתם בפעילויות של העמותות, היגדים כמו: בני ביתי משתתפים בפעילויות השונות של העמותה, המשפחה שלי הייתה מעורבת בפעילות של העמותה.

מבין ההיגדים בלט ההיגד: עמותה מעורבת לא יכולה לשפר את החיים המשותפים, אשר לגביו רוב הנשים הביעו אי הסכמה.

ד. דיון וסיכום

מטרת מחקר זה הינה לבדוק את השפעתן של קבוצות נשים מעורבות(ערביות ויהודיות).על היחסים בין שני העמים בחיי היומיום ובבניית עתיד משותף. כנגזרת מהמטרה עלתה שאלת המחקר "האם עמותות וקבוצות של נשים ערביות ויהודיות ביכולתן להשפיע על הדעות הפוליטיות של האנשים במקום מגוריהן, בכך שיבנה רצון והליך לחיים משותפים ביומיום ובעתיד? , האם יש הבדל בין עמותות נשים ועמותות גברים והאם ישנה השפעה לעמותות הבלתי מעורבות כלומר יהודיות בלבד או ערביות בלבד?. מחקר זה בחן חקר מקרה לעיר מעורבת שהינה העיר עכו, בצפון הארץ. במהלך הסקירה הוצג האלמנט ההיסטורי של העיר וגם התייחסתי להווה של חיי העיר. בנוסף, הייתה התייחסות

להיסטוריה של שימוש במודלים של מפגשים בין קבוצות בקונפליקט שהחלו כבר משנות השמונים למאה הקודמת. עיקר המודלים ששמשו היו מודל השערת המגע, פרויקטים משותפים, מודלים מעמתיים, המודל הנרטיבי ומודלים עיוניים העוסקים בסוגיות הקשורות לחיים משותפים. המודל האחרון הוא המודל שבו העמותות כיום מנסות ליישם את מטרותיהן של קירוב ודיאלוג בין קבוצות בקונפליקט. ללא ספק הניסיונות רבים כבר נעשו בעבר לטובת דיאלוג ערבי ישראלי. לרוב המסגרת כללה מפגשים להיכרות ושינוי עמדות בקרב יהודים וערבים בישראל תחת בסיס הרעיון של "חינוך לחיים משותפים".

בטרם אדון בהשערת המחקר וממצאיה, ברצוני להציג חלק מהממצאים שיכולים לתת לנו תמונה על המצב. לדוגמא, בהיגד "עמותות נשים עוזרות להתקדמות האישה והתפתחותה" נמצא כי ברוב מחולט שהנשים אכן מסכימות כי עמותות נשים תורמות ועוזרות להתקדמות האישה. ממצא זה יכול לחזק את הטענה כי הצטרפות נשים לעמותות בא הן מבחירה אישית ומתוך רצון להתקדם ולהתפתח.

בהיגדים 14 ו-15 "נשים יכולות לפתור סכסוכים ובעיות בין שכנים" ו-"נשים יכולות לפתור בעיות בתוך העיר" בהתאמה. נמצא כי מרבית המשתתפות הצביעו כי אכן לנשים יכולות לפתור בעיות בין שכנים ובעיר. מכך ניתן להסיק כי הנשים מודעות לכוחן להשפיע ולתרום בקידום התמודדויות עם בעיות וסכסוכים הן ברמה הלוקאלית נקודתית לרמה חברתיות קבוצתיות גדולות יותר.

גם בהיגדים 16, 17 אשר מדברות על כוחן של נשים בפתירת סכסוכים הן ברמה של עמיתו הן ברמה אתנית, מרבית הנשים אכן הצביעו באופן חיובי על יכולתן לתרום ולעזור בפתירת סכסוכים אפילו בן עמים ואפילו על רקע אתני (ערבים יהודים). מעבר לכך, נמצא כי חברות בעמותה תורם לגיבוש עמדות חיוביות כלפי התמודדות עם בעיות וסכסוכים והדרך לפתירת סכסוכים. מכל שאר ההיגדים ניתן להשכיל כי משתתפות המחקר הצביעו

באופן שלא מעורר ספק כי חברותן בעמותות רק מעצים את המחשבה החיובית והרצון בנקיטת צעדים לטובת קידום פתרונות לסכסוכים.

באשר לעיקר המחקר שהיה לבחון קבוצות ועמותות מעורבות של נשים (יהודיות וערביות) והשפעתן על גיבוש עמדות ודעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי מאבקים. על כן, השערת המחקר כנגזרת משאלת המחקר הייתה שקבוצות ועמותות מעורבות של נשים (יהודיות וערביות) משפיעות לטובה על דעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי מאבקים, **יותר** מקבוצות לא מעורבות (יהודיות לחוד או ערביות לחוד). ממצאי המחקר הצביעו כי אכן ההשערה אוששה בהחלט ונמצא כי אכן עמותות מעורבות תורמות לגיבוש עמדות ודעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי מאבקים. במלים אחרות, ממצאי המחקר הצביעו כי עמדות הנשים חיוביות כלפי חלקן של הנשים ביישוב סכסוכים ויכולתן להשפיע ותפיסה חיובית כלפי תרומות העמותות במישור הפוליטי ובמישור החברתי. ממצאים מעניינים נוספים הראו כי אין להשתייכות הדתית השפעה מובהקת על עמדותיהן של הנשים על פי השתייכותם הדתית או על פי רמת ההשכלה שלהם או על פי מקום עבודה אם עובדים בו בני שני העמים ערבים

ויהודים. בנוסף לא נמצאו הבדלים מובהקים בעמדות של המשתתפות שהוריהן היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים או שמא לא היו. על כן, ניתן להסיק באופן היקש כמכלל הממצאים שקשורים למשתנים דמוגרפיים עולה כי עמדותיהן החיוביות של הנשים נובעות מהשתתפותן וחברותן בעמותות ולא מהרקע ומהסביבה שלהן.

ממצאי מחקרי מוצאים ביטוי ממחקרו של מג'אדלה (2012) שמצא כי בסדנא "נשים רוקמות דיאלוג סובלנות והכרת האחר השונה, מפגש בין תרבויות" המפגשים אכן היו מועילים כך שחלו שינויים בעמדותיהן של המשתתפות. הסדנא הפגישה מורות ערביות מביה"ס אלזהראוי בבאקה אלג'רבייה ובין מורות יהודיות מבתי ספר שונים בתלמונד באמצעות

מפגשי דיאלוג אמיתי. במדינת ישראל שילוב הנשים בנושאי קונפליקטים ופוליטיים הינו מזערי עדיין בתחילת דרכו. במהלך הסקירה הוצגו שני מקרים של נשים שהתערבו בפתרון קונפליקטים וסכסוכים עקובים מדם. הראשונה, "קואליציית הנשים של צפון אירלנד" - NIWC: Northern Ireland Peace Coalition שבסופו של דבר שתי הנציגות של "קואליציית הנשים" היו מהחותמים על הסכם סיום הסכסוך בצפון אירלנד 1998. דוגמא שנייה הינה "רשת השלום של נשות נהר מאנו" - Mano River Women's Peace Network (MARWOPNET). באיחוד מדינות אגן נהר המאנו שבמערב אפריקה – The Mano River Union – חברות ליבריה, גינאה וסיירה-לאון. הארגון זכה בפרס האומות המאוחדות לזכויות האדם לשנת 2003 על פעילותו לכינון שלום ותרומה לאוכלוסייה החלשה (קאול-גרנות ובן דוד, 2004). גם נושא מעורבות נשים לטובת הכלל ופתרון סכסוכים לא פסח על "האביב הערבי" למרות היות המהפכות שהתחוללו במהלך האביב הערבי באו מתוך חברה מסורתית פטריארכלית. למרות המגבלה של מאפייני החברות הערביות, ניכר כי לנשים היה תפקיד מכריע ודומיננטי במהפכות אלו. החוקרת צורף (2011) הטיבה להציג דוגמאות של נשים ערביות שתפקידם ופועלם היה מכריע במהלך "האביב הערבי". לדוגמא, **אסרא עבד אל-פתאח**, פעילה חברתית ממקימות תנועת המחאה "6 באפריל" במצריים. גם **תוכול כרמאן התימנייה**, ממנהיגות המהפכה בארצה, זוכת פרס נובל לשלום לשנת 2011 ועוד רבות שקצה היריעה מלהציג אותן במחקר זה. באשר לנשים ערביות בישראל, ניכרת מזה מספר עשורים מגמת שינוי ומעבר החברה הערבית מחברה מסורתית פטריארכלית לחברה מודרנית, הנשים מקבלות תפקיד מכריע בכל הקשור לפתרון סכסוכים וקונפליקטים. כל זה מעבר להשתלבותן של נשים רבות המספקים כלים ושירותים שחסרים בחברה הערבית כמו מניעת אלימות כנגד נשים, מעונות לתינוקות ועוד..(תותרי , 2011) . ממחקר זה ניתן להסיק כי לנשים יש תפקיד מכריע ודומיננטי בהתהוותה של החברה המודרנית ואפילו הפוסט מודרנית. לנשים יש

נטייה חיובית לפתרון סכסוכים וקונפליקטים בין קבוצות. מעבר לכך, נמצא כי קבוצות ועמותות מעורבות של נשים (יהודיות וערביות) משפיעות לטובה על דעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות חיים משותפים בלי מאבקים, יותר מקבוצות לא מעורבות(יהודיות לחוד או ערביות לחוד). למשתני סביבה כמו דת, השכלה, מאפייני מקום העבודה ועוד אין השפעה על גיבוש עמדה כלפי האחר. לבסוף, ניתן להשכיל ולהבין כי עמדותיהן החיוביות של הנשים נובעות מהשתתפותן וחברותן בעמותות המעורבות.

תוצאות המחקר העלו כי עמותות של נשים עוזרות לקידום האישה ובדגש על יכולתן של נשים לפתור בעיות וסכסוכים. עוד נמצא כי חברות בעמותות נשים מעורבות(יהודיות וערביות) מגבשת את היכולת והרצון לחיות חיים משותפים וחברות בעמותות נשים מעורבת תורמת לפתרון סכסוכים המתבטא בנטייתן החיובית של הנשים לפתרון סכסוכים. עוד נמצא כי חברות בעמותות נשים מעורבת משפיעה במישור הפוליטי והחברתי ושייכות דתית אינה משפיעה על עמדות של נשים כלפי האחר.

ממצא מעניין נוסף הצביע כי עמותות מעורבות מהוון מעין כור היתוך של הנשים, למרות ההפרשים מבחינת גיל השכלה דת ומקצוע, הדעות קרובות והרצון להגיע לשלום דרך פתרון של נשים הוא השולט בתשובות. המגורים בעיר עכו גורמת לנשים לרצות לעבוד ביחד למען שיתוף פעולה וחיים משותפים בעיר מעורבת זו. לבסוף נמצא כי שאיפה כללית להביא שלום הינה סימן הכר של נשות העמותות המעורבות בעיר עכו.

למחקרי יש המלצות :

1) הגברת המודעות בקרב אזרחים ובדגש בערים מעורבות על

קבוצות נשים מעורבות. הגברת המודעות תבסס על :

i. פלטפורמה מקוונת באמצעות הקמת אתר לעמותות ופורום

בנושא שבו ידונו נושאים רבים הקשורים לעמותות כמו

יעדיהן, הישגיהן ועוד.

ii. פלטפורמה שנייה תבסס על הגברת המודעות באמצעות הגברת

החינוך, הפורמאלי ולא פורמאלי, לדו קיום והכרה באחר

והדגשת שיתוף הפעולה כפתרון לסכסוכים.

(2) הגברת הדיאלוג יהודי – ערבי באמצעות מפגשים וסדנאות

להעצמת שיתוף הפעולה.

(3) הקמת פרויקטים שעניינם שיתוף פעולה אתני יהודי ערבי לטובת

חיזוק הערים המעורבות מתוך הנחה כי עבודה על משימה

משותפת שמכוונת להשגת מטרת על הרלוונטית לשני הצדדים

תקרב בין הצדדים ותיצור זהות על משותפת.

באשר המלצות למדיניות :

(1) חקיקת חוק בכנסת או חוק עזר עירוני שמטרתו הקמה של

קבוצות נשים מעורבות בערים או בכפרים מעורבים. החוק יגדיר

הקמת הקבוצות תוך חידוד הרכב ומטרות הקבוצות. בנוסף,

מתן מימון לקיומן של הקבוצות.

(2) שילוב קבוצות נשים מעורבות בשלטון המקומי ברמה של חיזוק

הקשרים בין תושבי העיר מתוך ראייה כי שילובן יפחית את

החיכוכים בין התושבים.

(3) שילוב קבוצות נשים מעורבות כנציגות במרכזי גישור עירוניים

כפי שהוגדרו בחוק.

(4) הטמעת חינוך לרב תרבותיות בתוכניות הלימודים השונים החל

מהיסודי ועד התיכון.

לסיכום, ניתן להשכיל ולהבין כי תרומת עמותות מעורבות תורמות לגיבוש

עמדות ודעות פוליטיות כלפי האחר ועל הרצון הטוב לחיות ביחד ולבנות

חיים משותפים בלי מאבקים. הדבר מתבטא בעמדות חיוביות כלפי הצורך

ביישוב סכסוכים. בנוסף, נמצא כי לשייכות דתית או להשכלה אין השפעה

על תפיסת עמדות חיוביות כלפי האחר. למחקרי ישנן המלצות יישומיות,

כך שממצאי המחקר יכולים לשמש את קובעי המדיניות ומקבלי ההחלטות. יהיה ניתן ליישם את המודלים של המפגשים בין קבוצות בקונפליקט בהרכב נשי. דבר שיכול לקרב עמדות וגשר על פערים בין קבוצות בקונפליקט. לבסוף, אני מציע מחקר עתידי הבודק את ההבדלים בין קבוצות נשים מעורבות(ערביות ויהודיות) לקבוצות גברים (ערביות ויהודיות) מעורבות על היחסים בין שני העמים בחיי היומיום ובבניית עתיד משותף.

ביבליוגרפיה

איברהים, ט', (2007). חיים בשוליים - הדו"ח השנתי של הפרת זכויות המיעוט הערבי פלסטיני בישראל לשנת 2006 . האגודה הערבית לזכויות האדם.

אלפנדרי ט', בירומי ק'. (2006). עכו - מודל לחיים ביחד של יהודים עם ערבים. שתיל.

בארי-סוליציאנו אמנון , אורי גופר, & ראסם ח'מאיסי. (2009). ערים ואזורים מעורבים : פני המחר של מדינת ישראל. יוזמות קרן אברהם.

בן שטרית, ג', (2011), התחדשות עירונית בעכו – תושבי המתחם העיר העתיקה ומגוריהם, נטל או משאב, המכללה האקדמית עמק יזרעאל והמרכז הבינתחומי בהרצליה.

הירש, מ', ומגרוד, א' וחסון ש', (2000), ארגון פוליטי של אזורים חצויים, לקחים והמלצות לירושלים, צוות משנה של צוות חשיבה להסדרי קבע בירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, ירושלים

טל א', . (2006). המתיחות בין יהודים לערבים בשכונת וולפסון בעכו. מרכז מחקר ומידע של הכנסת.

יעקובי, ח, (2006), על הזכות לעיר (אי) – תכנון ומחאה מרחבית בעיר מעורבת לוד מתוך: עיר ישראלית או עיר בישראל (עורכים : פנסטר, יעקובי), מכון ון ליר, ירושלים, הקיבוץ המאוחד, עמ' 78-110.

יעקובי, ח, כהן, ש, (2007), הפרדה, הפוליטיקה של המרחב בישראל, חרגול

לוריא, י, (2000), עכו עיר החומות, יהודים בן ערבים, ערבים בין יהודים, ירון גולן.

מגי'אדלה, ס', (2012), נשים רוקמות דיאלוג, סובלנות והכרת האחר השונה, מפגש בין תרבויות המוסד שבמסגרתו נערך המחקר: מכללת אלקאסימי-מכללה אקדמית לחינוך, جامعة. ، العدد. 16, صفحة. 327-350.

מכון הישראלי לדמוקרטיה, (2008), האם קיים 'קול נשי' בפוליטיקה? פרלמנט | גיליון 57 | גיליון מיוחד לרגל יום האישה הבין-לאומי .

פנסטר, ט, יעקובי, ח., 2006, עיר ישראלית או עיר בישראל, על ישראליות ועירניות, מכון ון לר, קיבוץ המאוחד

סלימאן, ר. (2000) "המפגש המתוכנן בין יהודים ופלסטינים ישראלים כמיקרוקוסמוס: היבטים פסיכולוגיים חברתיים", בתוך: חלבי (עורך) דיאלוג בין זהויות- מפגשי ערבים ויהודים בנוה שלום, (עמ': 47-6), אדום, הקיבוץ .

סולומון, ג' ועיסאוי, מ' (2009). דוח הועדה בציבורית לגיבוש המדיניות הממלכתית בנושא חינוך לחיים משותפים בין יהודים לערבים בישראל,

אוחזר ב- 4 למרץ, 2014 מ- <http://cms.education.gov.il>

צורף, מ' (2011), נשים במהפכות "האביב הערבי": האומנם האישי הוא הפוליטי? תוכנית קונדור אדנאואר לשיתוף יהודי ערבי.

קאול-גרנות, א, בן דוד, ל' (2004), שילוב נשים בתהליכי שלום - מוגש לוועדה לקידום מעמד האשה, ירושלים, כנסת ישראל.

שגיא, ש'., שטיינברג, ש'., פח'ר אלדין, מ' (2002). האני האישי והאני הקולקטיבי במפגש בין-קבוצתי של יהודים וערבים בישראל: דיון בשתי אסטרטגיות התערבות, מגמות- כתב עת למדעי התנהגות, (עמ': 534-556), מכון הנרייטה סאלד.

תותרי, מ' (2011), ארגוני החברה האזרחית כאפיק להעצמת נשים ערביות חלק שני: נשים בחברה הערבית בישראל כמחוללות שינוי חברתי, תוכנית קונדור אדנאואר לשיתוף יהודי ערבי.

Barghouti, E. (2009), Akka: A Palestinian Priority. Badil organization.

Bar-On, D. (2006). Tell Your Life Story: Creating Dialogue Among Jews and Germans, Israelis and Palestinians. Central European University Press.

Halabi, R. & Sonnenschein, N. (2004). The Jewish-Palestinian encounter in a time of crisis. Journal of Social Issues, 60 (2), 375-387.

Maoz, I. (2004). Coexistence is in the eye if the beholder:
evaluating intergroup encounter interventions between Jews and
Journal of Social Issues, 60(3), 403-418..Arabs in Israel

Torstrick, R. K. (2000). The Limits of Coexistence: Identity
.Politics in Israel. Ann Arbor: University of Michigan Press

נספחים

נספח 1

שאלון עמותות וקבוצות מעורבות של נשים

1. גיל: _____
2. עבודה: _____
3. עיר/כפר: _____

---

4. דת: _____
5. מין: _____
6. השכלה: _____
7. עבודה: _____

8. אני גר/ה בעיר מעורבת כן / לא

9. אני עובד/ת בעיר מעורבת כן / לא

10. במקום העבודה שלי עובדים בני שני העמים ערבים ויהודים כן / לא

11. ההורים שלי היו חברים בקבוצות מעורבות של יהודים וערבים כן / לא

12. מה הן העמותות שהייתי בהן חברה בעבר ?

---

13. מי מהן מעורבת ערבית יהודית?

---

14. למה הפסקת את החברות שלך בעמותה?

---

15. שמות העמותות שאני חבר/חברה בהן היום:

---

16. מי מהן עמותה מעורבת של יהודים וערבים?

---

17. כמה זמן את חברה בעמותה?

---

18. מתי נוסדה העמותה?

---

19. מה הן מטרות העמותה:

---

20. מס השנים שאת חבר/ה בעמותה המעורבת:

---

21. סוגי הפעילות של העמותה:

א. חברתית ב. מועדון נשים ג. פוליטית ד. דו קיום ה. אחר

---

22. האם שמעת על החלטת מועצת הבטחון של האו"ם 1325? כן / לא

אם כן מה התוכן של הצעה זו:

---

23. איזו סוגי פעילות יכולים לקרב בין שני העמים (נא לדרג לפי חשיבות)?

א. מסיבת יום האישה. ב. למידת והכרת הדת של האחרון ג. לכנס לבית ולהכיר

את המשפחה של חברות העמותה. ד. לימוד גישור תרבותית ה. אחר:

השאלה	מסכים מאד	מסכים	נוטה להסכמה	נוטה להתנגד	מתנגד מאד	מתנגד מאד
	1	2	3	4	5	6
1. למדתי דרך העמותה על האחר וקבלת האחר	1	2	3	4	5	6
2. האם הצלחת לבנות קשרים אישיים דרך העמותה	1	2	3	4	5	6
3. הפעילות בעמותה הצליחה לקרב את לבבות החברות	1	2	3	4	5	6
4. דרך העמותה פתרנו סכסוכים	1	2	3	4	5	6
5. עמותת נשים עוזרות להתקדמות האישה והתפתחותה	1	2	3	4	5	6
6. אישה יכולה לפתור סכסוכים יותר מהגבר	1	2	3	4	5	6
7. עמותה מעורבת יכולה לתת לנו כלים לפתרון סכסוכים	1	2	3	4	5	6
8. מפגשים של נשים ישראליות עם פלסטיניות בונים גשר לשלום	1	2	3	4	5	6
9. פעילות של נשים יכולה להשפיע על עמדות של הבעלים	1	2	3	4	5	6
10. עמותות וקבוצות של נשים יכולות להשפיע על החלטות פוליטיות	1	2	3	4	5	6
11. נשים לא יכולות להשפיע על דעותיהם הפוליטיות של הגברים	1	2	3	4	5	6

6	5	4	3	2	1	12. העמותה והפעילות שלה השפיעה על עמדותיהם הפוליטיים של קרובים שלי (בני ביתי)
6	5	4	3	2	1	14 המשפחה שלי הייתה מעורבת בפעילות של העמותה
6	5	4	3	2	1	15. נשים יכולות לפתור סכסוכים ובעיות בין שכנים
6	5	4	3	2	1	16. נשים יכולות לפתור בעיות בתוך העיר
6	5	4	3	2	1	17. נשים יכולות לפתור סכסוכים בין עמים במידה וקרתה מלחמה
6	5	4	3	2	1	18. נשים יכולות לפתור בעיות בין ערבים ליהודים
6	5	4	3	2	1	19. שייכות לעמותה או קבוצה מעורבת - יהודים וערבים, משפיעה על הדעות הפוליטיות של החברות בה
6	5	4	3	2	1	20. שייכות לעמותה מעורבת משפיעה על בני המשפחה
6	5	4	3	2	1	21. פעילות בעמותה מעורבת משפיעה על החיים המשותפים בתוך העיר
6	5	4	3	2	1	22. שייכות לעמותה מעורבת השפיעה על בני משפחתי בקבלת העם האחר
6	5	4	3	2	1	23. אני מאמין/ בכוחה המשפיע של האישה
6	5	4	3	2	1	24 עמותה או קבוצה משותפת היא הדרך להגיע

						לשלום
6	5	4	3	2	1	25. בני ביתי משתתפים בפעילויות השונות של העמותה
6	5	4	3	2	1	26. חשוב מאד ליצור עמותות וקבוצות מעורבות לבני הנוער
6	5	4	3	2	1	27. קבוצות מעורבות של גברים משפיעים יותר על החיים המשותפים בעיר
6	5	4	3	2	1	28. צריך לעודד יצירת עמותות רבות של נשים ערביות ויהודיות בתוך העיר
6	5	4	3	2	1	29. בני ביתי עוזרים בהכנת הפעילויות של העמותה
6	5	4	3	2	1	30. בני ביתי משתתפים בחלק מפעילות העמותה
6	5	4	3	2	1	31. למרות המצב הקשה בחברה ובמדינה אני מאמין/נה בעתיד טוב יותר
6	5	4	3	2	1	32. אירועים פוליטיים משפיעים על קשרי עם חברות העמותה
6	5	4	3	2	1	33. עמותה מעורבת לא יכולה לשפר את החיים המשותפים

נספח 2

עמותת חזון נשות עכו :

את עמותת חזון נשות עכו היקימה ד"ר ג'נאן פראג' פלאח ב- 13-2-04 ביחד עם קבוצת נשים ערביות ויהודיות מעכו העוסקות בתחומים שונים. לקבוצה מטרות שונות, בנוסף לקידום מעמד האישה בעיר ולרב קיום, הפיכת עכו ללפייד המאיר את דרכן של ערים רבות באץ ובעולם. לקבוצה מטרות רבות:

- א. קידום מעמד האישה.
  - ב. רב קיום.
  - ג. הפיכת העיר עכו ללפייד המאיר את דרכן של ערים רבות בארץ ובעולם.
  - ד. שלום בעכו ובארץ.
- שלום עם השכנות.
- על מנת ליישם את הדברים, מסתמכת העמותה על הרעיון "האשה נותנת חיים" וזה יהיה דרך:

- 1-איכות חיים.
- 2-חינוך מתאים.
- 3-הנהגה נשית.
- 4-יצירת מעגלים חדשים כדי להצמיח את הרעיון.

פרויקטים רבים נערכו ע"י עמותת חזון:

- 1) גן השלום שנמצא בגן העיר במרכז העיר שנתרם מעמותה מארה"ב דרכה של חברת העמותה דיאנא בלטר.

(2) פרויקט "מחבה" המשלב בתי ספר ערבים ויהודים מעכו וסטודנטים ערבים ויהודים.

(3) כנס "נשים אומנות ושלום" המשותף לנשים פלסטיניות וישראליות שנערך בעכו ובחיפה באפריל 2009 בחסות מרכז גולדה מאיר במשרד החוץ.

(4) תחרות הסופר הצעיר: תחרות סיפורים לתלמידי כתות ו' בשני המגזרים שהותירה הדים חיוביים ברחבי הארץ והוחלט להפכה לתחרות שנתית כלל ארצית (זו השנה הרביעית שמתקיימת התחרות).

להלן תכנית עבודה של העמותה לשנת 2012-2013 :

- 1) קורסי שפות לנשים: השפה הערבית ליהודיות עברית לערביות.
- 2) מפגשי תרבות: סופרות ועיתונאיות המציגות את יצירותיהן בערבי תרבות כמו: לאה הררי, סלמא פלאח, סאמיה קזמוז, דיאנא בלטטר.
- 3) יום האישה הבינלאומי.
- 4) תחרות הסופר הצעיר.
- 5) תערוכת ציורי נשים.
- 6) מרכז מעורב לחולי סכרת בעיר ובאזור.

כמו כן יצרה העמותה מערך שיתופי עם הרוב המוחלט של עמותות הנשים בעכו, ועם הנוער הלומד והעובד ועם מרבית הקבוצות המעורבות הפועלות בעיר, כולל קבוצות של נוער ו קבוצות של מבוגרים כמו למשל העמותה הקהילתית למטרת שיפור החיים המשותפים בתוך העיר ולבניית מערך הדוגל בשלום.

* העמותה תחנוך השנה (2014) בניין קבוע שיקרא "בית האישה לשלום" שישמש כ מרכז תרבות ומחקר וגלריה .

** ב 2012 ד"ר ג'נאן קיבלה את מגן הנגיד לסובלנות לשנת 2014 של הרוטרי , וזאת כאות הערכה על פעילותיה למען דו הקיום במדינת ישראל.